

åsyftats med runföljden 42—47 (**ua**)·**an**·**s**). I några uppländska runinskrifter förekommer ett mansnamn, som skrives **uapr**. På den grunden vågar Bugge, som (a. a.) hänvisar till två av be-
läggen, räkna med möjligheten, att **uap** skulle vara »Feil for **uap(r)**». Till slut sätter Bugge i
fråga, om **uap** kan vara »Feil for **uap(a)** d. e. *Vaða?*» — Möjligen har här stått ett berömande
adj. *godan* e. dyl.

225 och 226. Bällsta, Vallentuna sn.

Pl. 139, 140, 141.

Litteratur: B 52, 53, 54, 56; L 449, 450; D 2: 108, 109. J. Bureus, F a 6 s. 171 n:r 41, 42 (Rhezelius), F a 5
n:r 456, 457, F a 1 s. 100; M. Aschaneus, F b 18 s. 21—24; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F l 5:1 n:r
15, Monumenta 3, bl. 161, 162, Bibliskt Släkt-Register (1713), s. 16, 17, 18, Ättartal (1725), s. 2 f.; O. Celsius, SR 1,
s. 207 f., lösa blad, inlagda efter s. 208, Acta Literaria Sveciæ 3 (1730), s. 79 f., 88 f.; E. J. Björner, Epistola respon-
soria ad Ol. Celsius (1726), s. 26, Prodrum Tractatum de Geographia Scandinaviæ Veteri (1726), s. 8 f., Inledning
Til de Yfverborna Göters Gamla Häfder (1738), s. 4, Specimen Historico Geographicum, descriptionem Gotvnhemiæ . . .
succincte exhibens (1741), s. 16, Examen Runicum (F m 9) § 11, s. 38; Lars Salvius, Beskrifning öfver Sverige,
Upland (1741), s. 111; J. Wilde, Fordom Sweriges Historiographi Fri-Herrens Samuelis von Puffendorff Inledning til
Swenska Statens historie Med wederbörlige tilökningar, bewis och anmärkningar Försedd, 2 (1743), s. 34, 46; J. Görans-
son, Is Atlinga (1747), s. 27 f., Svea Rikes Konungars Historia ok Ättartal, ifrån 2200 före Christum, Intil 1749 (1749),
tabellen sist i boken, Bautil (1750), inledande »Underrättelse om dessa Runstenar» § 3; S. Bring, Dissertationis de
fundamentis Chronologiæ Sviogothicæ, 2 (1754), s. 46 f. (§ XI); E[rik] E[kholm], Kritiska ok historiska handlingar
rörande svenska historien ok språket, 3 (1760), s. 234 f.; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 50,
55 f.; K. Svenska Vitterhets Academiens Handlingar 4 (1783), s. 90; J. N. B. [von] Abrahamson, Märkeligheter paa
Runestene (i: Antiqvariske Annaler, 2, 1815, s. 106); N. H. Sjöborg, Inledning Til Kännedom af Fäderneslandets
Antiquiteter (1797), s. 149, Samlingar för Nordens fornälskare 1 (1822), s. 31, 32; Finn Magnusen, Kortfattat Udsigt
over Rune-Litteraturens nærværende Standpunkt (i: Det kongl. danske Vid. Selsk. Afh. 6, 1841); U. W. Dieterich,
Runen-Sprach-Schatz oder Wörterbuch (1844), s. 213 f.; R. Dybeck, Vallentuna sn, 1860 (ATA), Berättelse för år 1867
(i ATA), Ny Illustrerad Tidning ¹⁷/₄ 1869; UFT h. 3 (1873), s. 81, h. 5 (1876), s. 125; G. Stephens, ONRM 2, s. 620,
643—648, 716, 943, Ny Illustrerad Tidning ¹⁰/₄ 1869, Yttergårds stenen i Upland (i: R. Dybeck, Runa 1, 1865, s. 94),
ONRM 3, s. 282 f.; S. Bugge och E. Brate, Runverser (ATS 10), s. 91; E. Brate, Anteckningar 1900 (ATA), Sverges
runinskrifter (1922), s. 139, Svenska runristare (1925), s. 14 f.; O. Almgren, Anteckningar ²⁷/₈ 1907 (ATA); O. von
Friesen, En ny märkelig runinskrift och en fornuppländsk jorddrott (i: Upsala Nya Tidning ¹/₉ 1905), Historiska run-
inskrifter (i: Fornvännen 1909), s. 58 not 2, Upplands runstenar (i: Uppland 2, 1908, s. 465 f.), Upplands runstenar
(1913), s. 13, 29 f., 31, 83, 88, Om de uppländska runstenarnas och Upplandslagens språk (i: Uppland 2, s. 493 f.),
Runorna (Nordisk kultur 6, 1933), s. 170, 205, 206; S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeo-
logmötet 1922), s. 131 f., Uppsala högar och Ottars högen (1936), s. 17; H. Rydh, Kvinnan i Nordens forntid (1926),
s. 120 f.; A. Nordén, Tingfjäl och bäsing (i: Fornvännen 1938), s. 286; Elof Ehnmark, Ångermanländsk hembygdsforsk-
ning på 1700-talet (i: Norlandica I, 1939), s. 32 f.

Äldre avbildningar: M. Aschaneus, teckning (F b 18), återgiven i ONRM 2, s. 646; J. Peringskiöld, teckning
(F l 5:1), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och i B 53, 54, 56; även återgivet i Peringskiölds Bibliskt Släkt-
Register och i Ättartal, i Björners Prodrum Tractatum och i Specimen Historico Geographicum, i ONRM 2 och i
Fornvännen 1938, s. 286); J. Hadorph och P. Törnewall, träsnitt av U 225 (i B 52 och ONRM 2); Dybeck, D 2: 108,
109 (även i Ny Illustrerad Tidning 1869 och i ONRM 3); Brate foto 1900 (ATA); von Friesen foto (återgivet i Upp-
land 2, 1908, s. 466 och i Upplands runstenar, 1913, s. 31).

De båda runstenarna stå nära Vallentunasjöns strand, 400 m. SV om Bällsta gård, i den
mot söder sluttande skogsbacken vid »Ovanäng», 50 m. NÖ om en liten vassvik — tidigare
kallad Åvaviken — och ungefär 30 m. från åkerrenen. U 226 står 12 m. V om U 225. 5 m.
NÖ om den senare runstenen ligger ena kanten av en fyrkantig stensättning, som med all sanno-
likhet utgör resterna av den tingsplats, som omtalas på runstenen. Platsen är utmärkt på
Geologiska kartbladet »Rydboholm».

Äldre uppgifter om runstenarnas plats äro: Rhezelius (F a 6): »Widh Åwa wijken.» Där-
efter återges inskriften på U 226, varefter U 225 anges stå »Ibidem 5 Steg därifrån». — Ascha-

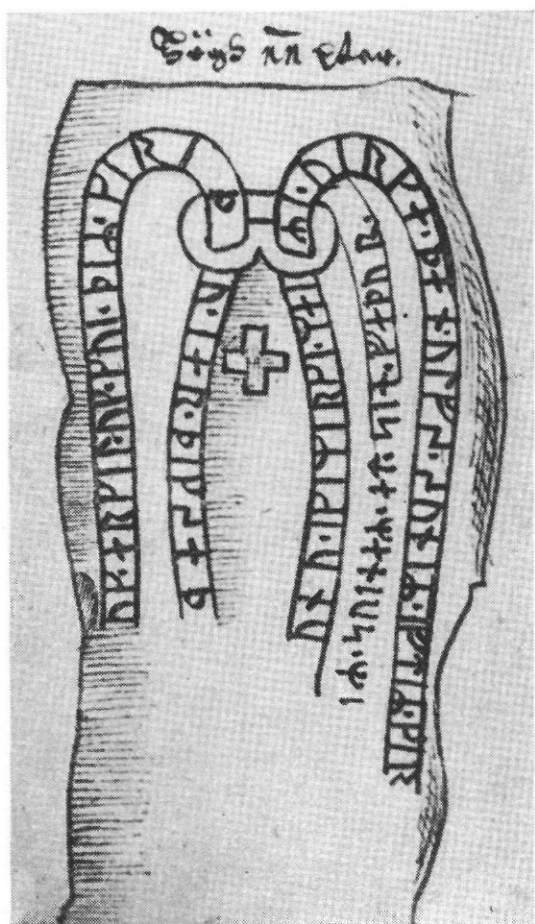

Fig. 216. U 225. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

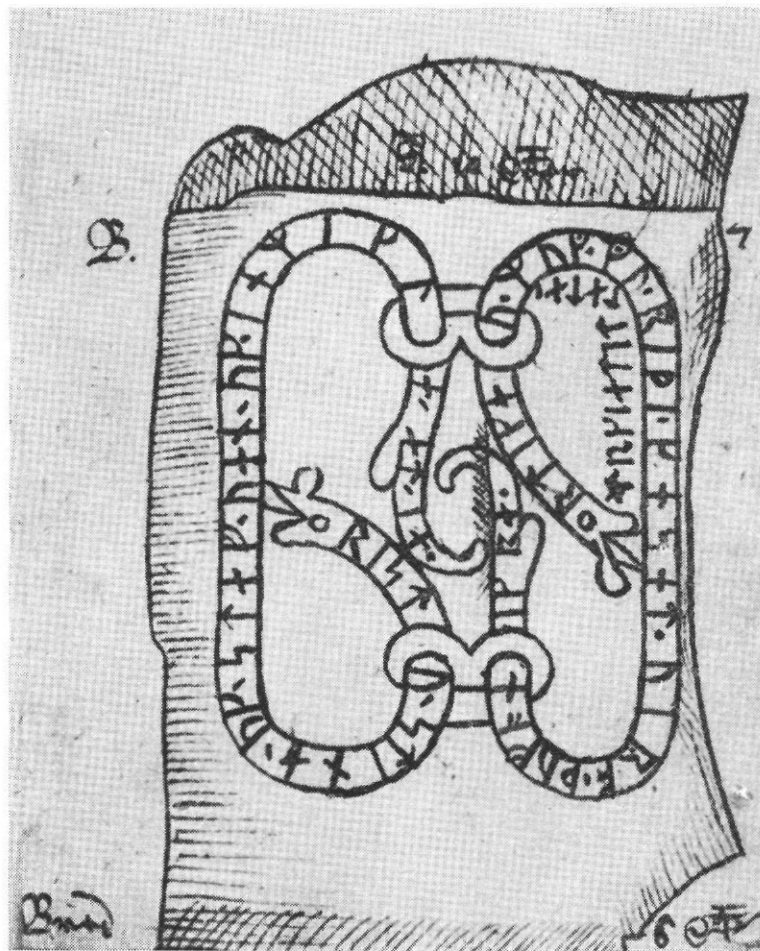

Fig. 217. U 226. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

neus (F b 18) om U 225: »På Bällestad söderwdden, J Åwa wijken, wid stranden, *Versus Orientem.*» Om platsen för U 226 skriver Aschaneus: »Dänna R. 4. finnes och så på Bällestad wdd, strax wid dän andra, 5. stegh emellan. *Versus orientem.*» *Ransakningarna*: »Wijdh Bellestadh Sättegårdh nedre wijdh Siön finnes 2:ne Runastenar på skrefne. Item wijdh samma Sättegårdh Jordhögar och Steenlagde grundar deels kantige medh dess bemärkelsser weet ingen uthan repræsentera sigh såsom grundwalär till huus och kyrkior.» — Peringskiöld (F 1 5:1): »Bällesta haga och Åwa wijk. Waltuna Socken.» I Bibliskt Slächt-Register (s. 16, 17): »Minningsmerke efter Oggi then stora och mächtige Giöthalandens Ättefader och Domare, vprest vti Walentuna Sochn och Bäldesta Hage, wid Åfwa wiken i Vpland.» — Olof Celsius, som tydliggen vid flera tillfällen har undersökt inskrifterna, antecknar (SR 1): »På Bäldesta Sättegårdz ägor — wid Åfwa Wijk.» Han anger platsen för U 225 vara (lösa blad i SR 1): »Bälsta haga wid siön wid Åfwa Wiken Waltuna Sn af Wallentuna härad. d 3 Jun 1727.» U 226 står »Wid Bälsta herregård 18 alnar ifrån den föregående stenen. d 3 jun. 1727.» Lars Salvius (a. a.): »Här i Socknen finnes de 2:ne Runstenar uti Bälsta hage vid Afvaviken, som skola varit upreste Oggi fordom Götalandens Gud til åminnelse».

Dybeck omtalar i *Sveriges runurkunder*, att de båda runstenarna »i fjor åter» (1867) äro »reste på sina gamla rum å södra slutningen af en höjd vid Ofvanviken (icke 'Åvaviken') af Vallentuna-sjön; den ene äfven hopnitad.» Om U 226 skriver han: »Stenen står vester om och 25 fot från föregående. Af den stenrad, som varit mellan dem, är nu föga öfrigt.» *UFT*: »Bällstads hage vid Ofvanviken af Vallentunasjön . . . De båda stenarna voro fordom förenade medelst en 25 fot lång, men numera till det mesta försvunnen stenrad, och invid dem var en fyrkantig stensättning, fordom kallad *Arkils Tingsstad*.» — Brate beskriver läget för U 226: »Runstenen står vid Bällstad i hagen vid östra stranden af Vallentuna sjön mellan sjön och ett gärde, som heter Ofvanänget, omkring 130 steg från östra stranden af sjön, 16 steg väster om den andra

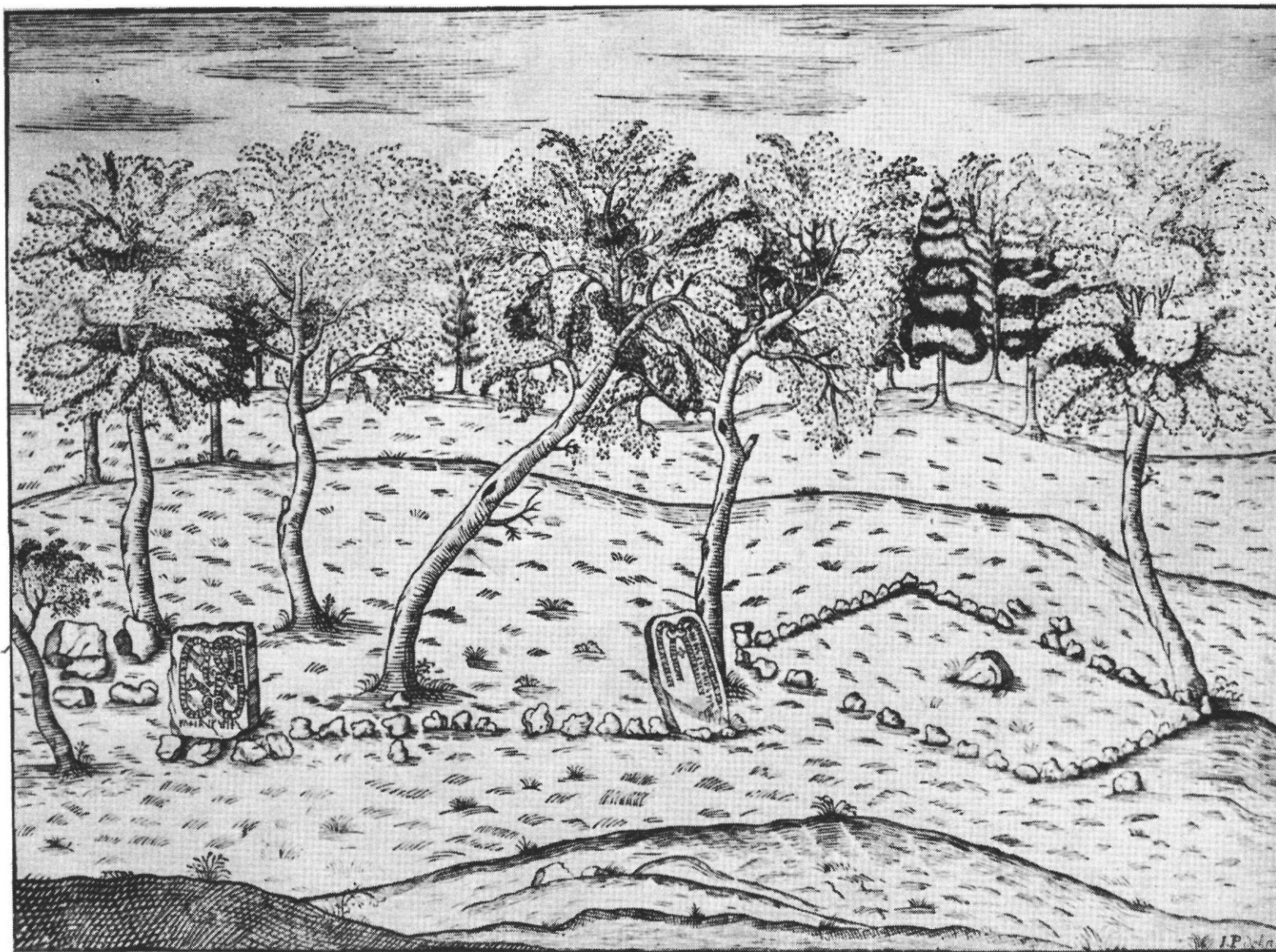

Fig. 218. U 225 och 226. Bällsta, Vallentuna sn. Efter B 54.

Bällstad-stenen» (Anteckningar, 1900). — O. Almgren antecknar 1907 om platsen: »*Tingstaden* med *runstenarna* ... ligger ... i SO-kanten af den skogsbacke vid sjön, som omslutes af gårdens armar. Straxt inom gårdesgården ligger en *kvadratisk stensättning* med c:a 10 m:s sidor af högst meterlånga stenar, lagda kant i kant, höjande sig omkr. $\frac{1}{4}$ m. öfver marken; slät gräsmark inuti. 5 m. V. därom står den smalare runstenen och 12 m. längre åt V. den bredare; nu syns ingen stenrad mellan dem.»

De skador, som träffat stenarna, ha i stort sett förefunnits redan på 1600-talet, med undantag av att U 225 senare brustit i två delar, antagligen då den fallit omkull. Den är hopsatt med järnkrampor.

När Dybeck 1867 besökte platsen, befunnos minnesmärkena vara »i uslaste skick. Båda runstenarna lågo, och den ene var ituslagen, samt stensättningarna rubbade. Allt blef hjälpt genom inspektoren G. Zetterlunds försorg, och då jag i October månad åter var på stället, hade han uppfört ett starkt träplank kring fornlemningarna. På höjderna mellan Ävaviken och gården sågos stenkretsar och mindre grafkullar, äfvensom sex små vårdstenar på olika ställen å dem.» (»Berättelse för år 1867», i ATA).

Den östligaste runstenen, U 225, är av röd granit med gott klov, som orsakar avsöndring parallellt med ristningsytan. U 226 är av ljusröd stockholmsgranit. Bägge stenarnas moderklyft befinner sig med all sannolikhet i berget 125 m. SÖ om den plats, där stenarna restes. I vänstra kanten av U 226 löper en pegmatitådra uppifrån och nedåt; samma pegmatittyp påträffas i det närbelägna berget och i block som lossnat ur detta genom naturlig sprängning.

U 225 har en jämn och slät yta. Höjd 1,80 m., bredd (mitt över) 0,94 m. Ristningen är tydlig och i stort sett väl bevarad. — U 226 har en mycket ojämn yta med sprickor och små för läsningen förrädiska håligheter. Höjd 1,70 m., bredd 1,22 m. Ristningen är relativt grund, med smala, skarpa linjer.

Inskrifter:

1. U 225:

uk · arkil · uk · kui · þir · karipu · iar · þikstaþ . . . unu · iki mirki · mairi · uirpa · þan · ulfs · sunir ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 iftir · kir . . . ir · suinar · at · sin · faður
 65 70 75 80 85 90

[Ulfkell?] ok Arnkell ok Gyi þær gærðu hiar þingstað . . .

[M]unu æigi mæрки mæiri verða,
 þan Ulf's synir æftir gær[ðu],
 [sniall]ir svæinar, at sinn faður.

»Ulvkel och Arnkel och Gye de gjorde här tingsplats . . .

Ej skall en större minnesvård finnas,
 än den Ulfs söner gjorde efter [honom],
 raska svenner, åt sin fader.»

2. U 226:

ristu · stina · uk · staf · uan · uk · in · mikla · at · iartiknum uk kuriþi · kas at · uiri · þu mon i krati ·
 95 100 105 110 115 120 125 130 135 140 145 150 155
 kiatit lata
 160 165

(nedtill på stenen:) kunar ik stin
 170 175

Ræistu stæina ok staf unnu(?)
 ok inn mikla at iarteknum.
 Ok Gyriði gats at veri.
 Þy man i grati getit lata.

Gunnarr hiogg stæin.

»De reste stenar och staven gjorde
 också den höga till hederstecken.
 Även Gyrid älskade maken.
 Därför i tårar skall talas om honom.

Gunnar högg stenen.»

Till läsningen:

1. U 225:

Före 1 u finnas inga spår av runor. Däremot fortsätta ramlinjerna fullt tydligt ett stycke nedom 1 u, den övre 5 cm. och den undre 2 cm. Båda ramlinjerna sluta skarpt. Stenens goda klov förklarar möjligen det förhållandet, att ramlinjerna ge intryck av att ej ha fortsatt längre nedåt än de bevarats. Brate framhåller emellertid, att den »öfre slinglinien slutar mot en afsats, på hvilken dess fortsättning tyckes hafva bort synas, den nedre slinglinien slutar likaledes skarpt och gör icke intryck af att hafva kunnat äga någon fortsättning; det synes därför möj-

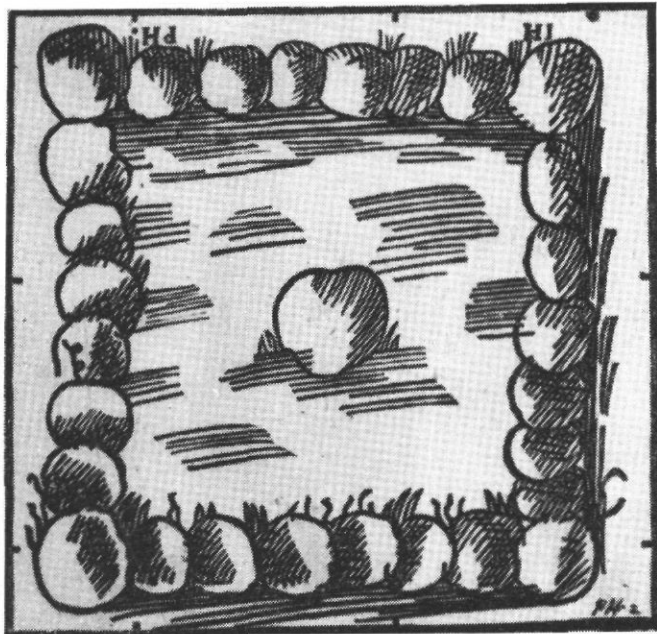

Fig. 219. »Arkils tingstad». Efter B 55.

ligt, att slingan icke varit längre. Har slingan ändå gått längre ned, synes den dock icke kunnat räcka längre ned än 13 cm. och rymt två, knappast tre runor; 13 cm. är nämligen slät yta, där nedanför kommer en skroflighet.» Mot detta måste framhållas, att stenen klyver sig i skivor och att ristningen nedtill har ristats på en avsats, som senare — dock redan före de första uppteckningarna på 1600-talet — kan ha fallit bort. Man bör observera, att 1 **u** står 40 cm.(!) högre upp på ristningsytan än den punkt, där den yttre ramlinjen på stenens högra sida nu slutar. Man har knappast någon anledning att förutsätta, att ristningen varit så osymmetrisk och så dåligt beräknad, att inskriften på vänstra sidan har börjat först med 1 **u**. Säkerligen har sålunda framför 1—2 **uk** ursprungligen funnits ett namn, varmed inskriften har börjat.

I 10 **k** är hst krokig. 17 **a** är skadat mitt på genom bortfall; i kanten av det bortfallna partiet finnas tydliga spår av bistavens ändrar. 19 **i** går ej ned till ramlinjen. 20 **p** har mycket kort hst; den går endast ett obetydligt stycke förbi bistavens utgångspunkter och når ej ramlinjerna. 21 **u** har hst nedtill skadad genom ett bortfall, som på detta ställe även tagit bort 2 cm. av den undre ramlinjen. 29 **t** har ristaren först uteglömt; då han senare upptäcker sin glömska, tillfogar han runan ovanför slingan och placerar den på ramlinjen mellan 28 **s** och 30 **a**; jfr t. ex. U 276. Efter 31 **p** fortsätta ramlinjerna 3,5 cm. Brate anmärker: »på ingetdera stället gör slinglinien intryck af att den förr kan hafva varit fortsatt längre, särskilt icke den nedre slinglinien». Före 32 **u** ha inga spår av runor bevarats, men ett kort stycke av den undre ramlinjen synes tydligt 10 cm. nedanför 32 **u**. Sk efter 34 **u** består möjligen av ett kors, vars korsande arm är mycket kort och otydlig. Efter 37 **i** finnas inga säkra spår av sk. 46 **n** når ej ramlinjerna. 56 **u** och 71 **i** äro säkra. Inga spår av runor finnas nedanför 72 **r**, men den övre ramlinjen är väl bevarad ytterligare 10 cm.; den undre ramlinjen döljes av den högra järnkrampan. Den nya rad av runor, som börjar med 73 **i**, är endast delvis försedd med ramlinjer. Den undre börjar vid 76 **u** och den övre vid 81 **a**. Ramlinjerna på detta parti äro emellertid ojämnt, osäkert och mycket grunt huggna. De göra ett skissartat intryck. Före 73 **i** kunna inga spår av ristning iakttagas; i 74 **n** är hst skadad. Inskriften slutar utan sk. Det lilla korsets högra övre del har fördärvats av en större flagring.

Rhezeliuss (F a 6): 17 **i**, 29 **t** ej observerat, 51 **k**, sk efter 90 **r**. — Aschaneus: 17 **i**, 29 **t** ej observerat, 51 **k**, sk efter 90 **r**; de svagt huggna ramlinjerna kring inskriftens slut ha iakttagits. — Peringskiöld: 29 **t** ej observerat, sk efter 31 **p**, 37 **i**, 72 **r** och 90 **r**. — Hadorph och Törnewall: sk saknas efter 2 **k**, 42 **i**, 69 **n** och 74 **n**; 56 **n**, 57 **i**. — Celsius: sk efter 55 **n** saknas. — Dybeck: sk saknas efter 2 **k**, runan 19 **i** saknas; sk efter 37 **i**. — Brate: sk efter 37 **i**. — v. Friesen: sk efter 37 **i**; sk saknas efter 55 **n**; de grunda ramlinjerna omkring den avslutande raden saknas.

2. U 226:

Före 91 **r** finnes en rund fördjupning, som ej är huggen. I 101 **u** är bst nedtill böjd inåt huvudstavens fot; intet annat **u** i inskriften har en sådan form. Före 107 **u** en fördjupning, som möjligen är ett sk. I 108 **a** går bst vinkelrätt över hst. Runans utseende ger ej besked, om den skall läsas som **a** eller **n**. Efter 111 **k** är sk osäkert. 120 **t** har hst något skadad upp- till; ristningsytan är här ojämn, men bst äro säkra. I 127 **n** går bst vinkelrätt över hst; jfr

Fig. 220. U 225. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter B 52.

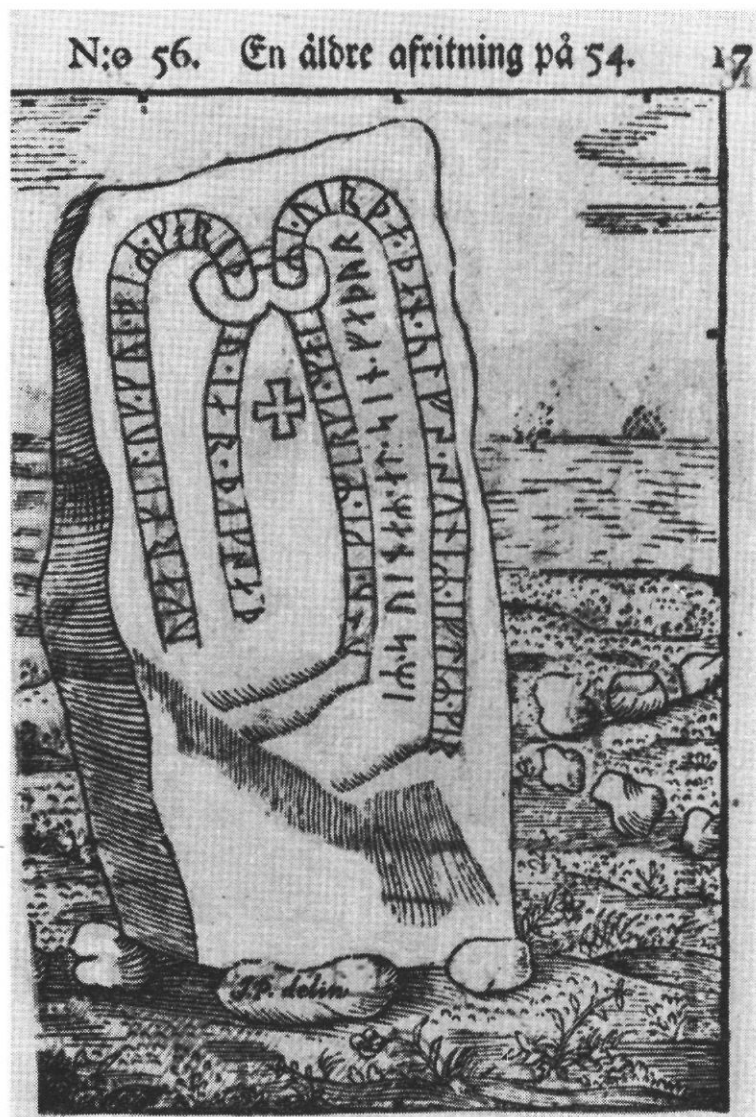

Fig. 221. U 225. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter B 56.

108 **a**; efter 129 **m** och 131 **k** finnas inga säkra spår av sk. 131 **k** har en fördjupning mellan hst och bst och skulle kunna anses stungen, om icke stenytan på många ställen visade alldeles överensstämmande punktliknande fördjupningar. 132 **k** är troligen ej stunget; 133 **u** når ej ned till ramlinjen. Efter 140 **s** finnas inga säkra spår av sk. 146 **i** förefaller att ha två långt ifrån varandra belägna **o**-bistavar. De äro emellertid säkerligen ej huggna utan utgöra endast oregelbundenheter i stenytan. Efter 148 **u** finnes möjligen ett sk. 149 **m** har en något missbildad **f**-liknande form. Ristaren har dock med all sannolikhet åsyftat ett **m**. 150 **o** har en-sidiga, mot hst vinkelräta bst. 151 **n** når ej ramlinjerna; jfr 20 **p**. 153 **k** är ej stunget; 154 **r** är lätt skadat upptill; övre ramlinjen löper här i en spricka. I 171 **a** är bst grund men säker. Efter 172 **r** inga säkra spår av sk. Efter 178 **n** inga spår av ristning.

Rhezeliu (F a 6): Sk efter 128 **u**; 131 **g**; sk efter r. 131; 132 **g**; 133 **u** tecknas närmast som ett upptill skadat **p**; sk efter 133 **u**; 146 **o** (f), 149 **f**; sk efter 155 **a**; 157 **r**; sk efter 167 **a**. Runorna 168—178 ha ej iakttagits av Rhezeliu. — Aschaneus: 122 **a** tecknas rätt på bilden, men återges vid läsningen som **n**; efter denna runa sk; sk efter 128 **u**; 131 **g**; sk efter denna runa; 132 **g**; 133 **u** tecknas närmast som ett **i**; sk efter 133 **u**; 146 **o**; 149 **f**; sk efter 155 **a**. Endast så långt återger Aschaneus sin läsning, teckningen har emellertid också fortsättningen. 157 **r**; sk efter 157 **i** saknas; sk efter 167 **a**. Runorna 168—178 ha ej observerats av Aschaneus. — Peringskiöld (F l 5): sk efter 102 **k** saknas; 104 **i**; sk saknas efter 106 **f**, 111 **k**, och 120 **t**; 127 **p**, 133 **i**; sk saknas efter 142 **t** och 146 **i**; 149 **f**, 171 **i**. — Celsius: Runornas ordningsföljd är hos Celsius en annan, beroende på att han börjar läsa vid det högra ormhuvudet, d. v. s.

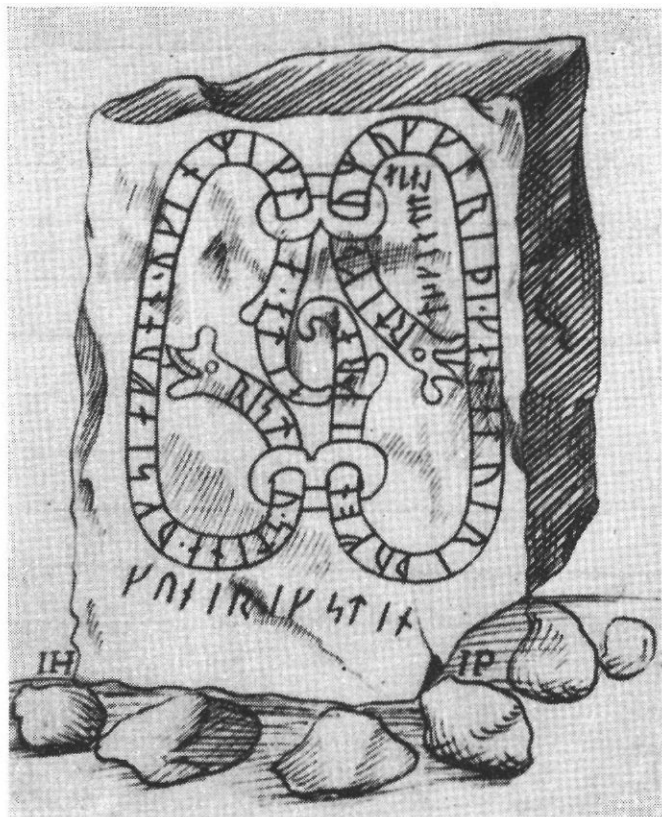

Fig. 222. U 226. Bällsta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

sk efter 129 **m** och 131 **k**; 149 **m**. Runorna 168—178 transkriberas icke. Hur v. Friesen uppfattar exempelvis 171 **a**, framgår ej klart av avbildningen. Av *Runorna* (1933), s. 206 att döma, tvekar v. Friesen mellan **i** och **a**. På anført ställe omtalar han nämligen »den Gunner (Gunnar?) vilken utfört Bällstastenarnas ristningar».

vid 123 **r**. Till det förhållandet tages i detta sammanhang ingen hänsyn. 101 **p**; sk saknas efter 102 **k**, 106 **f** och 111 **k**; 127 **p**; sk (kors) efter 129 **m**; 131 **g**; sk efter denna runa; sk saknas efter 142 **t**; 146 **a** (Celsius anmärker, att bst sitter »högt ty nedan för är skroflot»), 149 **f**, 171 **i**. — Dybeck: sk saknas efter 106 **f** och 120 **t**; sk efter 129 **m** (kors) och efter 131 **k**; 133 **y**; sk saknas efter 146 **i**; 149 **f**; 171 **i**. — Brate: mellan 108 **a** och 109 **n** ifrågasätter Brate, att det har stått ett **n**. Han tycker sig skönja »ett grundt spår af öfre stafven». Sk efter 129 **m** och efter 131 **k**; 131 **k** och 132 **k** läsas som **g**; sk (kors) efter 140 **s** (»mycket otydligt, synes vara ett snett kors»); 146 **f** (»ser ut att hafva åt h. lutande o-kst, upptill på båda sidor om stafven, nedtill blott på högra sidan. Runan torde emellertid ha varit **f**, med det öfre kst utskjutande ett litet stycke t. v. om stafven; det kan nämligen följas ända till öfre slinglinjen, och det nedre fortsättes efter ett kort afbrott af grundare fåror upp till öfre slinglinien. Att runan icke är **i**, synes emellertid säkert»); sk saknas efter 146 **i**; 149 **f**. — v. Friesen: Sk saknas efter 106 **f** och 109 **n**;

De båda runstenarna vid Bällsta ha varit föremål för ett enastående intresse från de äldre svenska fornforskarnas sida. Detta beror givetvis i hög grad därpå, att inskrifterna ha varit dunkla och svårtydda. De ha därför lämnat ett så mycket större utrymme åt fantasien och spekulationen. Först överraskande sent har man lyckats få de viktigaste huvuddragen av tolkningen klara och därmed en säker grundval för uppfattningen av deras innehåll. Därtill kommer, att Bällsta-stenarna ha spelat en stor roll i den äldre diskussionen om runstenarnas ålder. Då denna diskussion icke saknar sitt allmänna intresse, har det icke ansetts olämpligt att här tämligen utförligt redogöra för den, i den mån den har samband med Bällsta-stenarna, även om den numera till stor del saknar aktuellt värde för förståelsen av inskrifternas innehåll.

Redan Johan Peringskiöld skattade Bällsta-stenarna mycket högt. I *Bibiskt Slächt-Register* utbrister han: »Thesse våre vråldrige Minningsmerken af Jättelandsens stora Atin *Ogg*, synas wara twänne jord-faste stoder, wid hwilka den härtils i owisshet af och an swäfwande Ogygia eller Oggs *Ön*, ewärdeligen i Swea och Giötha Riket fästas kan. Thessa stenars anseende är ringa, och ey aldeles af en Mans högd åfwan jord, dock äro the dyrbarare än några ädla Stenar och Klenodier wara kunna. Ty thesse ålderdoms qwarlefwor och sannfärdige Sten-Crönikor gifwa vhr mörkret et stort lius och märkelig efterrättelse, *Uggi in mikla är Jättelandsens Ättefader och Gud eller Domare*, och dess merke är af mehra värde än något annat, emeden thet war vthuggit efter Landsens Stammfader och Gud. Stenen talar så sielf. — Namnen af Israels Barns 12. Stammfäder woro af helig wyrdnat och åminnelse ingrafne i 12. ädla stenar, hwilka boros på Öfwersta-Prestens *Aarons* ämbetes skiöld, som doch för längst omkommen är. Wårt Nordiska

Lands Stammfader har här sitt namn och minne ingrafwit i twänne gemena Gråstenar, som än behåldne, kunna hwarken af afwund eller ålder förtäras, böra wara i wärdelig prijs skattade, icke allenast hos the Nordiske Konungar och Högborne Ridderlige Slächter, vtan ock hos alla Europæiske folck, som af Oggis blod äro härstammande. — Thetta dyrbare Fynd til Sweriges ewärdeliga heder ländande, lemnas således här med vptäckt och kårteligen förklaradt. Och som Jättelandsens Ättefader then stormächtige Ogg således blifwit å nyo lefwande, sträckandes sin ädla blod genom margfaldige Grenar, och wid pass etthundrade två Slächte-Leder, in til Swea Och Giötha Landsens nu regerande Fader, then stora och mächtige Carl XII. wår allernådigste Konung.»

E. J. Björners uppskattning är ej mindre: »Magogem vero Gothorum fuisse satorem qui negant, ipsam simul veritatem, a tot historicis stabilitam, opus est convellant. Sed cum testimonia domestica, antiquitatis solidæ purpurâ condecorata, certiora merito habentur exoticis, adferam solum lapidem Gothorum runicum, auro contra cariozem, quem nullo fallendi studio in memoriam posterorum positum esse, quivis non veternosus ἀυτόπτης judicabit. Ultimæ quippe vetustatis est monimentum, quod etiam ab exesa propemodum ejus litteratura cernere est: adeoque eo tempore oportet erectum sit, quo nulla unquam de Gothicarum gentium ortu extitit dubitatio vel altercatio» (*Prodromus Tractatum*, s. 8).

Det är knappast någon överdrift, då Erik Ekholm påstår, att »Af alla Runstenar här i Sverige är ingen, som våre Antiquarier gjort större väsende af, än den som finnes i Bäldesta Hage ok Valentuna Soken i Upland, ok är ristad til åminnelse af en Og, som varit en stor ättefader här i landet» (*Kritiska ok Historiska Handlingar* 3, s. 234).

Det första tolkningsförslaget framställdes redan av Bureus, som visserligen icke själv torde ha sett inskrifterna utan bygger på Rhezelii läsning. I likhet med Rhezelius börjar han med U 226. Denna inskrift har emellertid senare (i Burei renskrift F a 5) blivit överstruken med ett bläckstreck, vilket möjligen beror på att Bureus icke velat ha den med i det kommande runverket på grund av att han endast har kunnat tolka en mindre del av inskriften. I kanten antecknar han: »owiss». Bureus översätter av U 226 endast: »erexerunt Saxum et Limitem et hunc magnum». Resten av inskriften har han avstått från att tolka. U 225: »... et Erchillus et Qvio, illi fecerunt»; runföljden 22—52 översattes icke. Därefter fortsätter tolkningen: »Dan Vlfī filij in memoriam Giriri: Svinerus suo patri.»

Den försiktighet, som präglar Bureus' tolkning, återfinnes icke i den översättning, som Peringskiöld lämnar i *Monumenta*. En av anledningarna till att hans tolkning blir så avsevärt olik den som ovan (s. 349) föreslagits är, att Peringskiöld i likhet med de närmast följande undersökarna utgår ifrån, att inskriften börjar vid det högra ormhuvudet, d. v. s. med den runa som här betecknats som 123 r (jfr ovan s. 351 f., där det påpekades, att Celsius' läsning också har den ordningsföljden mellan runorna). Peringskiöld transkriberar i *Monumenta*: »Raig-dumun giridi kasa, Tuiri, Thufon, Jgra ristu stina thesi afvan Uggi in mikla Atia tis Giatitlanta. Gunnir ig Stin.» Detta översattes till svenska och latin: »Ragdmun gjorde Jordhögen, men Tyr och Thyfon samt Ingri de upreste dessa Stenar åfwan Uggi den stoora dessa Giätteländers ättfader. Gunnar uthögg stenen.» Den latinska översättningen lyder: »Ragdemundus fecit tumulum; sed Tyr, Thufon et Ingridis erexerunt hos lapides super Ugygio magno, Genitore harum Giganticarum (: seu Gothicarum :) terrarum. Gunnarus sculpsit lapidem.» — U 225 transkriberas: »Uk Arkil uk Gui thir garidu i ar thigsad, Unu igg i mirki mairi virtha than Ulfē sunir iftir Gir, ir Svinar at sin fadur.» Översättningen lyder: »Men Arkil och Göia the gjorde uppå marken denne Steenhage, och Unne han uthögg märket (: eller Runestenswapnet :) som är mehr wördandes än thet Ulfes Söner gjorde efter Geir, och theras Barn åth sin fader.» Denna översättning ändras senare genom strykningar och överskrivningar. I sin ändrade form lyder översättningen: »Men Arkil samt Göia the gjorde detta monument på marken, och Unne

han uthögg märket som är mehr wördandes än thet Ulfs Söner nembl. det dessa snella Swenar giorde efter Geir, sin egen Fader.»

I *Ättartal* har Peringskiöld en något avvikande tolkning: »Ragdemun giorde Jordhögen, men Tyr och Thyfon samt Ingri the vpreste thessa Stenar åfwan Ogg then stora och mächtige Ättefadern, Giättelandsens Gud. Gunnar vthögg Stenen. Och Arkil och Göja the giorde thetta Järtecken; Men Unne han vthögg merket, som är af mera värde, än thet Ulfs Söner giorde efter Geir, och dät thesse Swenar giorde åt sin Fader.»

Efter en längre utredning om Jafets ättlingar, bland vilka Jafets son Magog även kallades Uggi eller Ogg in mikla och var en »Scytha och Giötha Landzens Gud eller Domare . . . wid 175 åhr efter floden, och upfann Runekonsten», fortsätter Peringskiöld: »Öfwer thenna Ogg in Mikla, Jättelandsens ättfader och Gud hafwa dess afkomne (Yggilliones och Boreades kallade) wid pass i tijonde led, här i landet uti Bellesta Hage i Wallentuna sokn i Vpland, uprättat två Minnes stoder eller StenChrönikor . . .»

Björner hänvisar till denna inskrift i *Prodromus* och frågar, sedan inskriften återgivits (s. 10): »Gothos denique nostros, inde a prima memoria Scythas atque Getas fuisse vocatos, quis jure negaverit, Historicis & Geographis maximis suum ἐπιβάλλον μέρος conferentibus?» I *Descriptio Gotunheimie* (1741) anför Björner Bällsta-stenarna och söker där visa, att »Giatitlant» är detsamma som Norrland.¹

För Olof Celsius har det framför allt varit av vikt att vederlägga denna datering av Bällsta-stenarna till Magogs tid och syndaflodens dagar: »In cippis Beldestadensibus legi Odinum, non illum quidem recentiorum, qui tempore belli Mithridatici, nonnullis ante Christi nativitatem lustris, in Sveciam cum Asianis migravit; sed antiquissimum, qui Oggus, vel Magogus idem fuerit, historiae & ipsis lapidum inscriptionibus prorsus repugnat.» Sin tolkning framlägger han i *Acta Literaria Sveciae* (1730): »Verba utriusque monumenti, prout ea descripsimus die 3. Junii A:o 1727. hic adponam. In priori hæc legebamus: RTIGDVM VG GIRIDI (vel GURIDI) KASA TVIRA DVFON IGRA RISTV STINA DKSTA FVAN VK IN MIKLA ATI ATI GIATITLATA. GVNIR IK STIN.² h. e. *Raigdumug fecit tumulum; Tuire, Dufon atque Igre erexerunt hosce lapides super Ugo, illustris prosapie viro, qui possedit Giatlanda. Gunir lapidem incidit. Alterum ita habebat: VNV IKI MIRKI MAIRI VIRDA DAN ULFS SVNIR IFTIR GIR. VK ARKIL VK GVI DIR GARIDV IAR DIKSTA DIR SVINAR AT SIN FADVR.³ Uno incidit figuram, longe majoris momenti, atque ea fuit, quam filii Ulphonis Giro inciderant. Archillus autem et Gue comparaverunt hoc monumentum, eximii juvenes, parenti suo.» Celsius vill sammanställa Bällsta-stenarna med sådana runstenar, som, »efter vad vi med säkerhet veta», rests under kristen tid, och han framhåller, att de på intet sätt skilja sig från dylika runstenar. Han säger, att de delvis äro dåligt huggna och att runmästaren icke varit särskilt skicklig. »En del har lagts till och tagits bort av dem som först avritade stenarna, och dessa hava också delvis kastat om ordföljden.»*

Därefter kommenterar Celsius sin tolkning på flera punkter. »*Hin mikla ati*, verto: *virum Illustrem*, vel *Generosum*. Nam *mikil ætt amplam prosapiam* notat. *Ati Giatitlata*, idem erit, atque, *ati Giatlanda*, possedit villam, sive prædium, nomine *Giatlanda*. Etenim in voce *lant*, non raro solent *n* omitti.» Celsius påpekar, att det icke är ovanligt, att ärvda jordagods omtalas i inskrifterna, och han hänvisar bl. a. till Jarlabanke-stenarnas: »*Han ati ain Tæby alan.*» Kommentaren fortsätter sedan med namnet *Og*: »Nomen proprium *Og* in pluribus saxis occurrit, & non tamen *Magogum* significat.» Om *iar* i U 225 anmärker Celsius, att det är en förkortad

¹ Elof Ehnmark redogör i sin uppsats *Ångermanländsk hembygdsforskning på 1700-talet* (i: *Norlandica* 1, 1939, s. 32 f.) för Björners bevisföring på denna punkt.

² Celsius läser sålunda (på U 226) först runorna 123—155, därefter 91—122 och slutligen 156—178.

³ Även U 225 läser Celsius i felaktig ordning: först runorna 32—72, därefter 1—31 och slutligen 73—90.

skrivning för *Jar þikn*. Det betyder 'miraculum' »factum attrectato ferro candente». Därefter får ordet, säger Celsius, ehuru oriktigt, betydelsen 'under' i allmänhet. Celsius framställer frågan: »Vem vet väl icke, att man än i dag sjunger i kyrkorna:

*Nær Eliæ tid forlupen war,
Och hans jærtekn hade ænda.»*

Slutligen kan ordet enligt honom ha betydelsen 'minnesmärke' i allmänhet, såsom här är fallet. Celsius bemödar sig sålunda, i likhet med flera tidigare forskare, att i detta ord *lar* — som ju i verkligheten är adv. 'här' — se en form av ordet järtecken. Det är onekligen en högst egendomlig och något ironisk tillfällighet, att just detta ord, som eljest aldrig påträffas i runinskrifter, står ristat på den andra Bällsta-stenen, i bokstavlig mening inom räckhåll. Celsius undersöker ju samtidigt också den inskriften ingående. Men när han behandlar den, igenkänner han icke ordet utan styckar i sin läsning sönder det så, att dess första runa blir ändelse i verbformen *ati* 'ägde' och resten blir huvudbeståndsdelen i det kuriösa namnet *Raidumug*. Bevis genom järnbörd — vilket enligt Celsius varit den ursprungliga betydelsen av ordet järtecken — infördes i Sverige först under Olov Skötkonungs tid, och att ordet (i den förkortade formen *lar*) förekommer på Bällsta-stenen är därför för Celsius ett indicium på att stenarna icke kunna vara äldre än kristendomen.

I fortsättningen kommenterar Celsius uttrycket »*merki mairi virda, monumentum majoris pretii*», och han framhåller, att de efterlevande och även runmästarna ofta skröto med de monument, de upprättat. »*Solebant etenim superstites defunctorum, vel etiam Runographi, de monumentis a se affabre factis gloriari.*» Han hänvisar bl. a. till ett motsvarande uttryck på Sälma-stenen, U 323. Också för de avslutande orden i U 225 »*þir suinar at sin fadur*» finner han motsvarigheten i Sälma-stenens uttrycksätt: »*totidem verbis occurrunt in monumento Sæl-nensi.*» Då denna uppenbarligen är rest av kristna män, måste detsamma gälla för Bällsta-stenarna. Till slut frågar Celsius: »Visar icke redan själva korset dess ålder?» Dateringsförslaget till den kristna tiden säger Celsius sig icke framlägga »av motsägelselust, från vilken jag är fjärran, utan därför att dessa stenars inskrifter böra klargöras så långt ske kan. Men om någon framför starkare skäl, är jag beredd att utan dröjsmål ändra mening.»

Mångordigt, men knappast med starkare skäl, förfäktades ännu en gång dateringen till »vid 2000 år för Christi födelse» av rudbeckianen Johan Göransson. Vid ett par tillfällen finner han anledning att beröra Bällsta-stenarna. I *Is Atlinga* använder han dem som stöd för sin mening, att »Korsset ok Korsstecknet varit långt före Christi födelse bekant, ok uti en besynnerlig Hög-agtning hos våra Förfäder». Bland skälen för en sådan uppfattning anföres också runstensornamentiken: »På större delen af våra Runo stenar finnes ett *Korss*, ok en, eller tvenne Ormar, så grafne, at *Korsset* står öfver hufvudet på Ormen, som syns gapa ok vilja Stinga uti nedre ändan på *Korsset*: men tyks ok vara halfdödad. Hvilket ganska väl erhindrar striden emellan kvinnohes Säd, ok Helvetes ormen: hvilken strid på Jesu dyra *Korss* blef fullkomnad, då ormens hufvud blef krossad, men kvinnohes Säd stungen uti sin häl, Skap: B. 3.15. At förtiga några hundrada andra Runstenar, med *Korsset*, ok *Ormerna* ristade, vil jag allenast tvenne införa, som ingen, utan at vända up ned på all Historisk sanning, kan säga wara upsatte efter Christi Födelse. De stå uti Valentuna Sogn, Bäldesta hage, vid Åfva viken, uti Upland, ok af tre alnars högd ofvan jord, med en stenlagd rad imellan dem bägge, at ihopbinda läsningen, emedan den ene Stenens skrift uti meningen hänger ihop med den andras.» Därefter följer inskriften återgiven i runor. Göransson översätter: »Ragdemun gjorde jordhögen, men Thor (Sathorn) ok Thyfon, Igra, upreste dessa stenar, åfvan Ogg, Hin Store Atin, (Odin) eller Ättefadren, Så talandets Dis. Gunnar uthögg stenen. (på den andra) ok Herkull, ok Göja, de gjorde detta Järn-

tekn; men Unne Han inhögg *det Märket, som är mera at vörda*, Än det Ulfs söner gjorde efter Geir sin Fader, ok det Desse Svenner gjorde åt sin Fader.» Göransson fortsätter: »På sit rum skal talas, så om denna Runstens ålder, som andras. Här märker man, a) at han är upsatt ofvan Ugg Hin Stora Atin, som varit en *Stamfader* uti Giatitland, eller Svearike, derföre nödvändigt före Christi födelse. b) at Hans Son hetat Thor, hvilken upsatt denna sten: ok si! här har man den förste Konunga Släkten uti Swearike, nämligen Atin hin Store, eller *Förste*, som ok kallas Ogg: Hans son Thor, som ok kallas Thur, Thurras, m. m. Thors son var Juvir, hvilket ses af den första anförde Runsten¹, ok äfven alla Grekers vitnesbörd, som ses uti min Svenska Historia. Jovirs Runsten utvisar ok, at Thor lefvat längre, än Hans son Jovir, hvilket jämväl en del Greker berätta. c) alla namn af dem, som upsatt Sten, äro de älsta hjeltars namn, såsom Thyphon, Radaman. eller Rhadamantos, Arkil, eller Herkul, Göia, Dis Germanorum Conditor, eller Hermännernas Stamfader, säger Julius Cesar, hvilka bodde först på Skandöen, vitnar Plin. Solin. Pom. Derföre är stenen upsatt före Christi F. emedan a) Ingen Gättalandets Stamfader lefvat, eller kunnat lefva, efter Christi Födelse, b) ingen namnkunnig man en gång vid det namn omtalas, c) ej heller deras namn finnes, som upsatt Stenarna; men tvert om a) 2000 år före Christi Födelse lefde en *Ogg in Mikla Athin*, eller *Odin* hin förste, som ok kallas Ugg, uti det Hedniska Skaldekvädet Grimmismal om Nordens första Stamfäder, där så säges: *Athin ek nu heiti; Uggur ek adan het*. Det är: *Nu heter jag Athin, eller Othin, men tilförne het jag Ugg, eller Ogg*. b) Edda talar ju uttryckeligen om Odin, Atin eller Ugg, ok skiljer honom med klara ord ifrån Odin den senare, som inkom 100 år före Christi tid, visande klart, at Atin, eller den rätta Odin, ok Ugg, lefvat långt före denna senare Odin; ok at den förras son hetat Thor, eller Thur. c) Alle deras namn, som på stenarna omtalas, finnes uti gamla Historier, skrefne före Christi tid, ok berättas lefvat tillika på en tid. Det bör man också märka, at fast Thor eller Thur, här icke kallas Uggs son, så är dock saken klar deraf, at han upsatt Runosten efter honom, som alltid gjordes af barnen: Sedan intyga andra Historier, at Thor var Athins son. d) på denne andra Stenen står det, at på honom hafver Unne inhuggit *et besynnerligt märke, som var af Högre vördning, än det Ulfs söner gjorde efter sin Fader*: Derföre kan man icke med detta märket förstå Runaskriften, ty den var intet något besynnerligt märke, så vjda den ingrofs på alla Runstenar; jämväl på Ulfs Bautasten. Utan härmed förstås det besynnerliga märket, som finnes på denna andra stenen, men icke på den första, nämligen et riktigt *Korss*. Se denna Oggs sten efterst i boken.² — Salige Peringskiöld, ok andre, hålla detta för Thores Hammarmärke, men huru det liknar Hammar, må hvar en döma. Dessutan vil jag erhindra, at Dämisagan, om Thors Hammar, är en Dämisaga: Det är: Hon har en sanfärdig berättelse til grund; men är sedan på Hedniskt Skalde sätt beskrifven, ok afgudar tillagd. Saken hänger så ihop: Thor, som sjelf icke varit någon Hedning, hade lärt, ok undervist dem, at en Frälsare skulle komma, ok med sit *Korss* nederslå diefvulens rike. Detta tykte de passade sig bättre med en hammar, hvarföre de sade, at Han med sin Hammar skulle nedslå alla Bergtroll, Rimtussar ok dylikt. Ok den äran Thor tillade en annan, den tillade de honom, äfven som när Paulus Predikade om verdenes Frälsare för dem i lystra, så trodde Desse, at Paulus var en Gud, ok den samma Frälsaren.» Ytterligare fem bevis anföras, men dessa äro icke hämtade från runforskningens område. — I *Bautil* lämnar Göransson under avbildningarna (B 52 och 53) en något avvikande översättning: »Ragdemög gjorde den iholiga jordhögen, Thor, Thyfon, Igra, de reste stenar dessa, åfvan Ugg (Odin I.) hin mäktiga ok stora Ättefadren, Kungen (Dis) i Giatitland: Gunnar uthögg stenen. Ok Arkil ok Gö, de gjorde

¹ Härmed åsyftas den tidigare i arbetet (s. 12) citerade inskriften på Fjuckby-stenen, Ärentuna sn, Uppland (B 498, L 220, D 1: 214).

² Denna avbildning kom aldrig att ingå i Göranssons arbete. Åtminstone saknas den i alla av mig kända exemplar av boken.

denna Thingstad: Unne inhögg Sköldemerket, som är mera at vörda, än det Ulfs söner efter Gir: desse Svennar åt sin Fader.»

Wilde och Bring opponera mot de föregående tolkningarna, och den senare fastslår, att »ingenting på denna sten kan föras tillbaka till Magog och en tid, som ligger så nära syndafloden (nihil ex hoc saxo ad Magogum, nihil ad remotam adeo et diluvio propinquam antiquitatem concluditur)». I stället hävda de båda forskarna möjligheten av att stenen ristats för att hedra »Tartarernas stora Ochus Chan».

Det är endast naturligt, att denna i regel mycket höga uppskattning av Bällsta-stenarnas värde som historiska dokument och de storstilade teorier som byggdes med dem som grundstenar skulle inbjuda forskare av mera sansad läggning till kritik.

Längst går Erik Ekholm, som i sina *Kritiska ok historiska handlingar* (1760) trycker en uppsats med titeln *Bevis, at Ogs Runsten, som blifit hållen för en ibland de äldsta, är ristad i sednare tider*. Ekholm anför två skäl för sitt påstående. Det första beviset är hämtat från det ortografiska området, vilket icke är så överraskande, när det gäller Ekholm; han hade ju med iver deltagit i striden om svenska språkets stavning. Ekholm framhåller, att de »Auctorer, som handla *de re critica*, räkna skriftsättet ibland et af de säkraste prof, hvaraf man kan lära urskilja gamla Skrifters ålder; så at, om i et dokument, som föres til en viss tid, finnes något ord, eller tale- ok skriftsätt, som först i sednare tider upkommit ok begynnnt brukas, kan man deraf med tämlig säkerhet sluta, at samma dokument ej är så gammalt som man påstår. Det är ok här af, som jag vil taga det förra skälet, til at bevisa, det desse Runstenar höra til de sednare tider. Man finner på den förra af dem vara ristadt med Runska bokstäfer *afvan*.» Denna stavning med *fv* anser Ekholm avgörande för en datering, ty »efter så ganska få af alla våra Runstenar hafa ord, som skrivas med *fv*, måste de då först blifit ristade, sedan detta skriftsättet kom i bruk». Ett sådant sätt att stava kan icke »bevisas hafa varit brukadt förän i det 14:de eller 13:de hundraåret. Således måste ok denna Runsten, hvarpå står ristadt *afvan*, i stället för *afan* eller *ofan*, som i äldre tider brukades, jämväl höra til de sednare tider.» Ekholms bevis nr 2 är, »at et korstekken derpå finnes uthugget». Han opponerar sig bestämt emot Göranssons uppfattning: »At åter med Hr. Göransson vilja påstå, det man ej mindre här i Sverige, än i de österländiska orterna, lång tid för Christi födelse vetat af ok brukat et korsmärke, vore at hoppa förbi åtskilliga ännu obeviste saker, näml. at Sverige så lång tid för Christi födelse varit bebodt, at Runorna äro så gamla, at man då redan begynnnt at upresa stenar efter de döda m. fl. hvilka alla satser förut böra bevisas, innan den anförda meningen kan låta höra sig. Ty at af den alfabetiska ordningen af de Runska bokstäferna, som skiljer ifrån ordningen i alla andra alfabet, vilja formera de äldsta Göthers Salighetslära ok klara kunnskap om vår Frälsare, 2000 år innan han blef född til verlden (det Hr. Göransson i sin *Is Atlinga* gjort) är en Runsk *Cabala*, ok lika obevisligt, som at sjelfa Runska alfabetet är så gammalt; ok vore at tillskrifa annat folkslag lika stort ljus i läran om den tilkommande Messias, som Guds eget folk Judarna, tvärt emot Psalm. 147: 19, 20.»

Till slut vill Ekholm »korteligen undersöka, hvem denne Og varit, til hvilken åminnelse de samme blifit upsatte». Han avvisar tanken, att denne Og skulle vara Magog, Noaks sonson, och han har invändningar att göra mot meningen, att namnet skulle syfta på Oden. Det skulle visserligen kunna tänkas, men »då måste man ok lägga til, at denne Runstenen långt efter hans tid ok efter Kristendomens införande här i landet til hans åminnelse blifit ristad, efter både et af de nyare skriftsätten ok korstekket derpå finnes». Emot tanken, att Bällsta-inskriftens Og skulle vara Ogus Chan, invänder han: »efter här står på den ena stenen *afvan Ug*, det är, *ofan Og*, eller at stenen är uprest öfer hans graf; måste det varit en sådan, som sjelf varit här i Sverige, ok under denna stenen ligger begrafen.» Han ansluter sig i stället till Celsius, som »tagit denna Og för en annan stor ok förnäm mann här i Sverige, som i sed-

nare tider lefat». Den uppfattningen anser han vara den sannolikaste. »Först slipper man då gripa til de nödvärnen at påstå, det desse Runstenar blifit upsatte öfer en utländsk Förste, eller ok tusen år efter Odens död, ok at en Kristen ristat dem til åminnelse af en Hedning, som dertil blef hållen för en afgud, samt på hans sten satt korstekknnet, likasom han varit Kristen. För det andra finner man flera, som i sednare tider haft det namnet *Og*, ok öfer hvilka Runstenar blifit ristade; så at man ej behöfer gå så långt tillbaka til Oden, eller flytta det på en Tartarisk Förste. At denne *Og* här kallas på Runstenen *en stor Ättefader i detta Götalandet*, uphäfer ej denna meningen. Ty, utan att gripa til den läsningen ok uttydningen af dessa orden, hvilken Hr. Doct. Celsius påstådt, kan, efter den allmänna läsningen ok förklaringen (vid hvilken jag mig håller) denne *Og* ej mindre passera för ok hafa varit en stor-släktad Mann, som haft en stor ok vidlöftig familie här i riket, än många andre, som i våra gamla Sagor kallas *storättade*, ok sägas hafa varit af *mikil ätt*».

Samma år som Ekholms artikel trycktes, förelåg N. R. Brocmans uppsats *Om inga Runstenar i Sverige för Christendomen blifwit ristade: och hwad Orsaken därtill mände wara* i manuskript¹ (hs F m 7 i Kungl. Bibl.). Uppsatsen trycktes två år senare som inledande kapitel till Brocmans utförliga *Undersökning om våre nordiske runstenars ålder*. »Undersökningen» ingår i *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762). I det första kapitlet behandlar Brocman 14 inskrifter och bland dem stå Bällsta-stenarna först. Dessa av honom uppräknade runstenar kunna »i Anseende til Antalet, wara nog tilräcklige, at bewisa det som åstundas, emedan på dem både Magog, Thor, Oden och Frigga, Sodoms och Tyri Wälmagtstid, Cimbrernes Härtåg, och Geiters eller Göthes Utfärd, för eller icke långt efter Christi Födelse, utom flere våre Hedniske Konungars Åminnelse blifwit igenfundna. Men kanske, at dessa Fynd icke äro af så godt Gryt, som deras Beskrifware och förste Uttydare sig inbillat. Hwilket jag nu, inom en föreskrefwen Korthet, kommer at undersöka.»

Vad Bällsta-stenarnas läsning beträffar, menar Brocman, att man har läst dem felaktigt, »så framt Stenhuggaren icke bör hafwa Skulden för de Fel, som däruti tydligen finnas». Men han skulle för sin del »anse det för en stor Förmätenhet, at på en af andre upgifwen Läsning, utan at själf se Stenen, eller om dess Beskaffenhet weta de minsta Omständigheter», företaga sig »det twifwelagtiga och otydliga på honom at förklara, såsom wore därwid intet vidare at påminna; dock behöfwes intet alltid så mycken Granlagenhet, när man allenast wil weta, om en Mening, i Anseende til förr bekanta Sanningar, är rimlig eller icke». Efter det att Celsius' läsning återgivits, skriver Brocman: »Huru stor denne *Og* kan hafwa varit, som på förste Stenen omtalas; så tyckes mig likwäl, at han warit för liten, at äga antingen hela det gamla Jättestland, eller det ännu mindre Jämtland. Men Läsningen må på både desse Stenar blifwa hwilkendera af de upgifna, som man behagar, så gör han wid detta Tilfälle intet så mycket til Saken, när det allenast medgifwes, at så den ene, som andre Stenen, på en Tid blifwit tilredde; hwilket wäl icke kan nekas, emedan de alltid för Makar och en gemensam Menings eller Grafskrifts Tolkar blifwit hållne. Man ser ock, at Figurerne på bägge äro af en Smak; hwilket för Ögat wisar at de höra til en Tid, och det, som jag med tämlig Sannolikhet kan säga, at de af en och samme Runristare Gunnar blifwit uthuggne. Korsset som är på den ene, skal då utmärka bägges Ålder.»

I kap. 10, som behandlar »Runstenar om våre Förfäders berömliga Gärningar och Sedvänjor hema i Landet» lämnar Brocman en från föregående läsningar i ett par detaljer avvikande läsning. Han översätter: »Reidr och Gerda de satte Öret öfwer, och reste desse Stenar

¹ Manuskriptet är daterat »Stockholm den 6 Maj 1760». Nederst på sista sidan (s. 23) har Samuel Lönbom lämnat följande upplysning: »Detta är Originalen till den Skrift som Magister Nils Reinhold Brocman upsatte åt Hans Exc. Gref Gustaf Bonde, då han sökte att blifwa Amanuens wid Antiquitets-Archivum, hwilket honom, till andras förfång, lyckades.»

ofwan Ugin (eller Ygge den) store, ättad i Giätland. Gunner högg Stenen. Unner högg märket, af större Würde, än Ulfs Söner efter Ger. Arkel och Kå de gjorde detta Ör: de Swenner åt sin fader.» Hans kommentar och kritik av Ekholm förtjäna att citeras: »At förtiga andres Förklaringar efter et nogare Ritningens Iagttagande, som helt wisst är något felagtig, har jag dristat at rätta det, hwari jag tyckt man wid Ristningen, eller första Läsningen, snarast kunnat fela. Hwilken så länge den icke kan blifwa otwifwelagtig, det altid lærer vara bäst at följa den, som mäst och närmast kommer öfwerens med Språket och flere Runstenars Innehåll. Den som så behagar, skulle ock af *mikla atiat* kunna ärhålla den Mening, at Og warit storättad, och icke så mycket af sin stora Wäxt som mera af en dylik Storlek bekommit sit Tilnamn. Men när Historien tiger; tyckes det wara allralikast at förmoda, som Naturen oftast alstrar.» Brocman invänder mot Ekholm, att man icke på grund av stavningen *fv* i *afvan* får draga den slutsatsen, »at desse Bälstads Runstenar äro ibland de allrayngste, och än mindre, om de det wore, at de därföre icke äro äldre än År 1300. Då man swärligen skal wisa, at Runors Ristande på Stenar i det Swenska Upland ännu warit brukligt. Med mera Säkerhet torde däraf at Ordet och här skrifwes *Uk* och icke *Auk*, kunna dömas, at desse Stenar äro, om icke yngre, åtminstone icke äldre än Ubbes ock Bales Tid; då man först finner detta Ord sålunda skrifwet.»

I sin uppsats »Mærkeligheder paa Runestene» (1815) anför Abrahamson U 225 under överskriften: »Naar Nogen tyktes, at han havde sat et mærkeligt Minde over sin Afdøde, saa tilkjendegaves det undertiden med Selvbehag.» Abrahamson återger inskriften efter B 52 och översätter: »... og Arkel og Kui, de gjorde dette Minde ... unu huggede Mærke, mere anseeligt, end Nifs Sønner efter Kirim, Ynglingerne for deres Fader.»

I *Samlingar för Nordens fornälskare* (I, 1822) lämnar N. H. Sjöborg en kort översikt av forskningens uppfattning om runskriftens ålder och härkomst (s. 13): »Hos Johannes Magnus, Olaus Magnus, Göransson och Joh. Peringskiöld får man se Runornas upphof hänfördt till omkring den tid, då syndafloden inträffade, hvarföre någre Runstenar tros tala om dem, som voro i Arken, om Jafets son Magog, och om Tyrus, Sodom och Galileiska hafvet. Ol. Rudbeck den äldre, som leder runornas upphof från Mercurii staf, säger att de uppfunnos i 4:de eller 5:te Seklet efter Noachs tid. Utan att gå så långt tillbaka i Forntiden, härleder Baazius och Wormius runorna från Ulphilas, Verelius från våra gamle Skalder, Hans Gram och Crozius från Anglosaxiskan, Leibnitz och Ludevig från Latinen, Ihre och Schlötzer från Marcomannerne, som fordom bodde i Norra Delen af Saxen, men Erik Benzelius den yngre, von Dalin och Broocman härleda dem på ganska god grund från Joniskan, eller gamla Grekiskan.» Sjöborg ansluter sig bestämt till Benzelius och skriver, att »ingen kommit sanningen närmare» än han. Längre fram (s. 25) behandlas »Runstenarnas ålder». Om sedvänjan att resa runstenar säger Sjöborg där: »Förmodligen hafva de hit anlände Christne, som sett Romares och andra Nationers inskrifter på grafmonumenter föreställt våra förfäder, hvad ärfarenheten redan då kunnat visa, att uppresandet af en Bautasten var otillräckligt för att en längre tid bibehålla minnet af en afliden vän, och att för detta ändamål en inskrift borde tilläggas. Några af de kringströfvande Norrmän torde äfven i främmande länder sett grafskrifter och bestyrkt denna mening. Man lär då hafva företagit sig, att jämte det man enligt gamla seden reste stenar, äfven på dem rista inskrifter med de bokstäfver, som i landet hunnit blifva mera allmänt kände, nämligen Runorna. Må hända har man äfven inhuggit runor på någre af de under sednare hedendomen reste Bautastenar, därvid de dödas minnen ännu bibehöllo sig. Det är ganska tro ligt, att detta är orsaken, hvarföre man ej finner någon Runsten, som kan bevisas vara ristad af en hedning, eller före Christendomen, som först i Sverige predikades omkring år 830, fick småningom allt flere anhängare, och slutligen af Svensk Konung antogs vid år 1008. Runstenarne ristades således desse förste Christne Sekler, då hedendom och Christendom voro om hvarannan blandade och täflade om företrädet, ja denna Runstens-tid går ända ned till 12 och 1300-talet.»

Korset på vissa runstenar anser Sjöborg i likhet med Celsius och Brocman vara »ett afgjort märke af Christendom». Då Sjöborg längre fram påpekar (s. 31), att man hos oss »fordom trott vissa Runstenar nästan vara jämnårige med jordens nuvarande form», har han haft Bällsta-stenarna i tankarna. (Han anför också där, att dess inskrifter ha uttrycken »*igi mirki*, högg märket, och »*iggi stin*, högg stenen».) Att det på »Bällsta-stenen står: *giridi kasa*, gjorde högen» behöver ej betyda, att den är hednisk. Dels finnes där det kristna korset, dels är »ganska säkert, att ätthögar äfven i början af Christendomen nyttjades, att flera Christna ligga begrafne i högar, och att det ej förr än efter en längre tids förlopp ansågs för otillbörligt och förbjöds att begravva lik annorstädes, än på de ställen, som af prästerne därtill voro invigde . . . Olaus Petri nämner äfven i sin handskrifna Krönika, att man långt in uti Christna tiden begrof sina döda i grannskapet af deras boningsplatser. Att förfäders seder i det längsta bibehållas, är ganska vanligt och stundom berömligt. Slutligen kan anmärkas, att om också någon, eller några af Harald Hildetans och Ragnar Lodbroks bedrifter fordom stått läsbart ristade i Hälleberg, så hör detta ej hit, där fråga endast är om resta Runstenar. Jag är således öfvertygad, att ingen nu känd Runsten kan bevisas vara hednisk, och jag tror, att ingen sådan skall upptäckas, emedan just denna grifflitteratur torde kunna anses för det första tecken till det slags odling, som Christendomen hos oss småningom införde.»

Då Liljegren efter *Bautil* återger inskrifterna, placerar han dem i riktig ordning inbördes och läser dessutom runorna på båda stenarna i riktig följd (*Runurkunder*, 1834, n:r 449, 450). Detta var ett anmärkningsvärt framsteg. En annan viktig iakttagelse, som Liljegren först synes ha gjort, är att 121—129 **iar**tiknum är ordet 'järtecken': »Ordet *ja-rtiknum* är så deladt, då det ej kunde ristas i samma slinga.»

I uppsatsen *Kortfattat Udsigt over Rune-Litteraturens nærværende standpunkt* påpekar Finn Magnusen, att Olof Celsius och Nils Brocman, trots deras förtjänster, »ingenlunde forstode Runestenenes, tildeels fra Skjaldene laante sprog, saaledes som de burde», och som exempel anför han, att Celsius översätter U 225: *Uno incidit figuram majoris pretii ac illa fuit, qvam filii Ulfonis Giri inciderant* »istedenfor

Större (Mindes) Mærker
monne ei reises
end de som Ulfs Sønner
(reiste) for Geir.»

Dieterich skriver i *Runenwörterbuch* (1844) om U 225: »Diese ganze Inschrift ist übrigens sehr schwierig und daher auf das verschiedenste gedeutet worden.» Om U 226 tillägger han: »Auch diese Inschrift ist schwierig» (s. 214). Runföljden 22—31 (**iar** · **pikstap**) uppfattar Dieterich, antagligen genom påverkan från Celsius, som ett ord — **Jarpiksap**; detta blir sålunda ordbokens uppslagsord. »Ordets» form är ju något egendomlig, men förklaras av Dieterich som »acc. sing. mit dem best. Art.» Dess betydelse är »järteckn». »Die richtige Schreibart dieses Wortes ist ohne Zweifel *Jarntikn*, und es ist also zusammengesetzt aus isl. *jarn*, schw. *jern*, dän. *jern*, ags. *iren*, engl. *iron* (die Ableitung ist schwierig), Eisen, und *Tikn* . . .» Dieterich sammanställer ordet med isl. *járnburðr* och »schw., dän. *jernbyrd*, Eisentragen, eines der Ordalien, welches durch Tragen des glühenden Eisens oder durch Gehen über dasselbe die Unschuld oder Schuld zu erkennen gab. Wie also *jarnburdr* die Handlung, so bezeichnete *jarntikn* das Ergebniss derselben, und hieraus entstand der Begriff von Mirakel.»

Dybecks läsning av U 225 är i stort sett riktig (se ovan); om U 226 skriver han däremot endast: »Den svåra inskriftens lösning lemnas åt andra. Man har börjat betvifla dess äkthet. Deremot tyckas likväl Hadorphs och Peringskölds olika uppfattningar tala, ej mindre än oriktigheterna i bådas afritningar, hvilka kunna finnas af den här meddelade ritningen.»

Det tredje häftet av *Sveriges runurkunder*, i vilket Bällsta-stenarna behandlas, hade tryckts 1868. Samma år avslutades tryckningen av andra volymen av *Old Northern Runic Monuments*, vid vilken tidpunkt Dybecks behandling och avbildning icke var Stephens bekant. Stephens ägnar emellertid inskrifterna där en ingående behandling. Han skriver: »I cannot learn whether they still exist, nor have I been able to find or hear of any modern copy. We must therefore first endeavor to fix the text from the materials left us in older authorities. In so doing we get no help from Liljegren (Nos. 449, 450), who knew no better transcripts than those in Bautil Nos. 52—56.» Stephens publicerar sedan Aschaneus', Bureus' och Celsius' läsningar och återger B 52 och 56. Genom en jämförelse mellan alla dessa kommer han fram till, »as far as we can see, the real stave-rime stanza». Den läsningen av U 225 blir också verkligen alldeles korrekt. Översättningen är däremot bristfällig: »Now this must surely be translated as follows: UK, ARKIL EKE (and) KUI/THEY GARED (made) BY this — THING-STEAD/UNUIKI'S MARKS (memorial-stones),/MORE WORTHY/THAN — that — which ULF'S SONS (raised)/AFTER KIR,/THOSE SWAINS (young men)/AT (to) SIN (their) FATHER./» Stephens påpekar särskilt följande »remarkable archaisms: IAR, by, near, at» . . . »— UNUIKI, with the N. The uncompounded UIKI is a common mans-name. — PAN, afterwards AN, ÆN» . . . »IR, nom. pl. masc., Those». Stephens slutar sin behandling av U 225 med att framhålla, att »The thingstead, where all the folk assembled and where all could see the monuments of the dead, is mentioned again in the same way on the Aspa stone» (= Sö 137). — Även vid U 226 anför Stephens de läsningar han har haft tillgång till (Bureus', Aschaneus', Celsius') och återger både Aschaneus' teckning och B 53. Han anmärker emellertid, att detta »block had suffered more. At all events our materials are not so satisfactory. We must make the best of them.» Stephens går tillväga på samma sätt som vid U 225: »The above mutually correct each other, and both establish the probability of the text just given. In the difficult name of the deceast, the $\mathfrak{NIRP}$, $\mathfrak{NIR}t$, $\mathfrak{NIR}$ and the blundered $\mathfrak{NIRP}$ are all harmonized by the well-known runic name nom. UIRK, accus. and in composition UIRK; that the other part of the name is PUF is clear. PUF also is a name on the monuments, but I have not before seen this UIRKPUF. In bad copies of monuments $\mathfrak{P}$ is often written instead of $\mathfrak{p}$, and TUPI will make sense of what is otherwise nonsense; this adjective for DEAD assumes many forms, with and without N in the accusative, on the runic stones.» Den läsning, som Stephens når fram till, är icke lyckad, och hans översättning är än svagare: »RAISED these — STONES/and — this — STAVE WAN (wrought, made)/UK THE MICKLE (Great)/AT (as) TOKENS,/EKE (and) GARED (made, raised)/a — BEACON AT (to) UIRK-THUF/ON (at) IKR-A;/to — him — DEAD AT (in) JUTLAND./KUNIR HACKT (carved) this — STONE.» Med fasthet hävdar Stephens: »There can be little doubt that the UK of the former stone is the same man as the UK IN MIKLA of this.» Stephens har iakttagit vissa egendomligheter, som vid hans tolkning uppstå bl. a. i kongruensen mellan subjekt och predikat: »The variations RISTU, with U after a singular, and KIRIPI, with I, may really have been on the stone. ON for O or A is not so very uncommon on heathen monuments like these. ITLATA more probably signifies Jutland, in Denmark, than Italy-land (Italy).» Vidare framhåller han, att det ej är alldeles klart, »what was the exact meaning of the STAF here mentioned in connection with the stone». Han hänvisar till några inskrifter, där detta eller liknande uttryck förekommer, och framställer följande mening: »Perhaps these terms usually applied to different kinds of pillars (sometimes, maybe, of wood) and stones or Bauta-stones, raised in the remarkable Stone-settings and other graves and mounds decorated with blocks, stone walls, rings of granite, single or double or multitudinous warden-stones, &c.» Om ordet **kas** anmärker Stephens bl. a., att »it is very rare on these stones». Det förekommer emellertid enligt hans uppfattning på Näle-hällen (U 249) och ordet »signifies a heap, pile; but in Swedish also a Beacon, Watch-mound, Fire-beacon». Kommentaren avslutas med det något förvånande

påståendet, att »All the Proper names on the Bällestad stones are known on other runic monuments».

När Stephens utgav den andra volymen av *ONRM*, hade han sålunda icke haft tillgång till Dybecks arbete. Men då han följande år får detta i händerna, upptager han omedelbart U 226 till förnyad behandling. Redan den 10 april 1869 publiceras i *Ny Illustrerad Tidning* en uppsats om denna inskrift, där en ny tolkning framlägges. Uppsatsen heter *En svensk garnison på Kreta omkr. år 1000*. Stephens lämnar där bl. a. en uppgift, som ur fornvårdssynpunkt har ett visst intresse: »När jag för mitt arbete skulle använda dessa minnesmärken, kunde ingen af alla mina lärde svenske korrespondenter säga mig något derom, icke en gång om stenarne ännu funnos eller hade försvunnit, som så många andra. Men den nitiske runologen Richard Dybeck har haft bättre lycka. Han har funnit dem begge...» Om Dybecks skicklighet som runläsare säger han: »Som jag aldrig sett dessa runminnen, kan jag icke säga om hr Dybecks teckningar äro felfria. Som alla andre dödlige, kan ju äfven han taga fel, hvilket han en och annan gång bevisligen har gjort. Men i allmänhet äro hr Dybecks teckningar erkänt förträffliga, och hans runologiska arbeten ha skaffat honom, så inom som utom Sverige, alla sakkunniges beundran och tacksamhet. Jag antager därför, att vi kunna fullt lita på hans kopior, äfven hvad dessa Bällestadsstenar angår.» Om U 225 anmärker han i förbigående, att inga »runsmeder» före Dybeck »låtit oss förstå, att stenen är inkomplett — att en del runor äro förvittrade och oläslige på undersidan. Men detta antager Dybeck, både i teckning och text. För min del kan jag icke inse någon grund härför, och fasthåller min läsning, anf. arb. s. 645, der jag antager att det hela utgör en åttaradig vers i stafrim. Men huru än detta må vara, och huru än orden må öfversättas, så är min runtext (som är kritiskt sammansatt efter de nämnda källorna) bokstaf för bokstaf samstämmade med Dybecks». Den andra inskriftens läsning visar i Stephens' »kritiska» läsning flera avvikelser från Dybecks. »Till följd häraf utgår en del af min tolkning. Men till gengäld få vi ur inskriften en ytterst märkelig mening: underrättelsen om att den af lidne höfding, till hvars minne stenen restes, *hade tjänat på ön Kreta*. Efter ordalydelsen att döma är det troligt att högen varit en kenotaf och stenen en hedersten, och att hjeltens lik låg i en grekisk graf. — Hela inskriften, tagen enligt Dybecks teckning, vågar jag nu för första gången att tolka. Jag uppfattar den som bestående af 8 rader i stafrim, med 1 slutrad i prosa, och delar och öfversätter sålunda: RISTU STINA / UK STAF UAN / UK IN MIKLA / AT IARTIKNUM / UK KÛRIPI / KAS AT UIRI-PUF, / ON I KRATI / KIATIT LATA (gen. pl.) / KUNIR IK STIN.» Stephens' nya översättning lyder:

»Riste desse stenar
och denne staf vann (gjorde)
Uk hin Myckla (den Store)
Åt (till, som) Järtecken (minnestecken),
och gjorde
en kase (vårdtorn) åt (till minne af) Uiri-Thuf,
som i Kreta
hade getat (försvarat) landet.
Kunir högg (ristade) denna sten.»

I en följande kommentar säger Stephens bl. a.: »Som runstenarnes UIRLANT var ungefär vårt *Estland*, kunde UIRITHUF blifvit så uppkallad till följd af bedrifter emot detta folkland. — ON kan också vara (= HON) = HAN, men meningen blir densamma.»

Vad namnet Kreta beträffar framhåller Stephens, att många runstenar »omtala mäktige män, hvilka haft militärtjänst eller gjort handelsresor i Grekland», men här finna vi för första gången

»namnet på en bestämd grekisk ö, och denna en ö, nu så namnkunnig — ÖN KRETA». Därefter följer en kortfattad redogörelse för Kretas historia, av vilken framgår, att inskriften ej kan vara äldre än år 962, då mohammedanerna drevos bort från ön, och icke yngre än 1204, då »venetianarne köpte den». »Men efter alla kännetecken är den ifrån ungefär år 1000 eller litet senare.» — Vad formen **krati** angår, framhåller Stephens, att »Konung Alfred, i sin forn-engelska öfversättning af Orosius, kallar ön 'Creto þæt igland'; och den omtalas af Orkneyingasagan under stafningen 'KRIT'. Men A, E och I öfvergå i hvarandra hvarje ögonblick i folkets tal och på de döda monumenter.» Stephens avslutar sin kommentar med att fastställa, att »Denna sten tillhör härefter UIRI-THUF, Kretas landvärnsman». Till slut riktar Stephens en vädjan till »Uppland och dess Fornminnesförening», att »vaka med stolt omsorg öfver denna värtaliga krönika om svenskarnes bragder 'extra patriam', öfver detta nya intyg om deras gamla, djerfva kamp emot barbarer äfven i främmande riken, och må vår tids barbarer skona åtminstone detta märkliga minne från det fjerran, dimmomhöljda, i de dagarne ännu kristna Byzanz.»

Redan i följande nummer av *Ny Illustrerad Tidning* (17/4 1869) publiceras ett meddelande från Dybeck *Om Bellstad monumentet*. Dybeck skriver: »Herr Professor George Stephens i Köpenhamn, som i sist utkomna numret af *Ny Illustrerad Tidning* meddelat en lika lärd, som snillrik och säkert även riktig tolkning af inskriften å den ena af de två Bellstads-stenarne i Uppland, vidrör i meddelandet äfven sin redan i verket »Old Northern Runic Monuments» gifna tolkning af runristningen å den andre stenen vid Bellstad, och vidhåller, mot min ritning och text (Sv. Runurkunder II, 108), hvilka båda antyda inskriften såsom ofullständig, sin läsning, enligt hvilken denna inskrift är en åttaradig vers. Jag är glad att härmed få förklara att professor Stephens har rätt. Gravyren och min handritning, hvilken ännu finnes, skilja sig från hvarandra deruti att skuggningen under ristningen är å den förra starkare samt uppdragen närmare slingorna, hvilket svårligen kunde rättas. Jag har aldrig ansett någon del af ristningen vara bortflagad, men deremot, med hänsyn till dessa slingors ojämna och ytterst ovanliga afslutningar, föreställt mig *möjligheten*, att de icke blifvit fulländade, och detta sednare föranledde mig att deruti vid textbehandlingen icke frångå Liljegren. För riktigheten af sjelfva inskrifternas läsning å båda stenarna ansvarar jag.» Med anledning av den stephenska uppsatsens slutord tillfogar Dybeck, att stenarna »försågos med en grof och stark omhägnad af trä, hvarigenom de utan att skymmas äro säkert skyddade åtminstone under 30 år. Kostnaden för den sednare åtgärden — professor Stephens, den grundlärde vetenskapsmannen, har nu herrligt ådagalagt dess befogenhet — bestreds med medel från fjorårets underhållning med nordisk folkmusik.»

Fyra år senare lämnar C. Säve i *UFT* »nedanstående mycket osäkra försök till öfversättning, i hvilket de båda inskrifterna tagas såsom omedelbart sammanhängande». Han påpekar där, att det icke är »osannolikt, att den förste stenens yta nedantill lidit genom afflagning (hvilket ock är antydt å D:s ritning), hvarvid några runmynder gått förlorade vid en del raders nedre ändar. Dessa runmynder hafva här förslagsvis och inom parentes blifvit tillsatta. Ehuru den andre stenens inskrift synes vara hel och oskadd, är dess innehåll dock ganska dunkelt och svårt att uppfatta, hvadan tvifvel på hennes äkthet t. o. m. framkastats.» Säve läser och kompletterar inskrifterna på följande sätt:

»... UK . ARKIL, UK . KUI . ĀIR . KARPU . (h)IAR . ĀI(n)KSTAĀ ...

...
(M)UNU . IKI, MIRKI .
MAIRI . UIRĀ .
ĀAN . ULFS . SUNIR .
IFTIR . KIR(IĀU)
(?SNIAL)IR . SUINAR,
AT, SIN, FĀPUR.

. (2:dre stenen): RISTU . STINA .
 UK . STAF(r?) UAN .
 (?h)UK . IN MIKLA .
 AT IARTIKNUM
 UK — KÜRİPI,
 KAS AT UIRİP(U)
 UF (h)ON I(nl. MEĀ) KRATI .
 KIATIT LATA
 (Å särskild rad): KUNIR (h)IK STIN

... och År-keļ och Goë (Isl. *Góí?), de gjorde här en tingstad.

. . .

Större minnes-märken
 monde ej varda,
 än Uļfs söner
 sedan gjorde;
 de snälle svenar
 åt sin fader

reste stenar;
 och Staf(?) byggde
 den store högen
 till järtecken,
 och gjorde
 kase (el. hög) till heders-vård,
 för att städse med gråt
 låta honom omtalas (??).

Gunnar högg stenen.»

Säve uppfattar sålunda **staf** som ett mansnamn i nom. Han gör detta trots att han känner till, att ordet annars förekommer som appellativum, vilket framgår av en not (s. 83): »Å flere runstenar omtalas, att äfven en *staf* eller stolpe restes vid grafven.» I *UFT* h. 5 (1876), s. 125 gör han ett tillägg, uppenbarligen för att stödja sin uppfattning: »*Staf* har brukats såsom namn. Å en grafsten i Korsta kyrka nämnes Erik Stafsson.»

Säve nämner i en anmärkning, att S. Bugge om »dessa svårtydda inskrifter» meddelat »flere vigtiga, dock icke utan all tvekan lemnade, upplysningar». Bugge hade anmärkt, »att *ufon i krati* kanske bör läsas *uf(h)on ei grati*, Isl. *of hann æ* (nl. *með*) *grati* (öfver, för honom ständigt under gråt, sorg)»; själv hade Säve »förut ansett de sista orden motsvara *i grandi*, 'i sorg', m. m.» Bugge »anmärker vidare, att *stafuan* möjligen kunde läsas som *staf afuan*, d. ä. Isl. *staf hávan*, en hög staf, hvilket dock», enligt Säves uppfattning, »vore nog dristigt, helst man då äfven nödgas läsa det följande *kürīpi* sing. som *kürīpu* plur.». Bugge uppfattar, »tvekande, *at* som conjunction och *uirīp*, för *uirīpi*, som plur. præs. conj.» medan däremot Säve föredrar att tolka »*uirīp(u)* som dat. sing. af ett **uirp* f., hedersminne, -vård». Till slut skriver den blygsamme Säve om Bugges från hans egna avvikande tolkningsförslag: »Möjligen äro också alla dessa hans antaganden riktiga.» Med Säves behandling av inskrifterna kan deras vetenskapliga tolkning sägas ha gjort sin början.

Georg Stephens kommer i *Runa* (fol.), s. 94 i förbigående in på sin i *ONRM* 2 framlagda tolkning i samband med behandlingen av ett par andra inskrifter. Stephens' artikel slutar med

påpekandet: »Då jag för några år sedan lyckades att läsa inskrifterna å de två Bällestadstenarne ... fäste jag uppmärksamheten derpå att ordet *uan* å den sednare af dem måste betyda *gjorde, reste, skref.*» Nu tror sig Stephens' i Tillitse- och Sandby-stenarnas inskrifter (DR 212 och 229) finna två exempel på ordet i den betydelse, som han antager för Bällsta-stenens del.

I *ONRM* 3 (1884) har Stephens infört »Corrections to Vol. 2». Genom Hjalmar Kempffs riktiga läsning av U 69 (*munu iki mirki mini uirpa*), en läsning som publicerades i *UFT* h. 5 (1876) s. 118, har Stephens fått klart för sig, att hans läsning av U 225 »must be amended». Han fortsätter (s. 282 f.): »The block is very rough below, and the rune-carver, as is usual in such cases, has past over this ragged surface. Therefore nothing wants before the first word, UK, or after the word *PIKSTAP*, but IAR will be = HIAR, *HERE*. I take M to have fallen away before the line beginning with UNU, I after the line ending with KIR, and PU. P before the line beginning with IR. In this way UNUIKI and the strange IR will disappear.» Stephens' reviderade översättning lyder:

»UK, ARKIL EKE (and) KUI
THEY GARED (made) HERE a — THING-STEAD.
MUN (may) NOT grave — MARKS
MORE (greater) WORTH (be)
THAN — here ULF'S SONS
AFTER — him GARED,
THOSE SWAINS (youths)
AT (to) SIN (their) FATHER.»

Han tillfogar: »Their Father's name was therefore ULF». Vad läsningen och tolkningen av U 226 beträffar, är den densamma som i den ovan citerade uppsatsen i *Ny Illustrerad Tidning*. Också kommentaren är i stort sett likadan. Dateringen är emellertid något avvikande: »Probably its date is somewhere about 1000—1050». De båda tolkningarna av C. Säve och S. Bugge (i *UFT*) äro enligt Stephens misslyckade.

Nästa gång Bällsta-stenarna behandlas är i *Runverser* (1887—91), där Brate och Bugge ge en utförlig och för detta verk ovanligt omfångsrik behandling av inskriften. De båda inskrifterna återges, och i noter anföras tidigare undersökares läsningar. Brates »fonetiska omskrifning» har följande utseende: U 225: »ok Árkæll ok Góe þæir garðu (h)iar þingstað ... (m)unu æigi mærkir mæiri verða þan Ulfs synir æftir gær[ðu, sniall]ir svæinar at sinn faður.» Och U 226: »ræistu stæina uk · stafuan (h)aug enn mikla at iartegnum ok kúriþi, kas at (h)værfðu of (h)ann, í gráti giatit láta. kunir (h)egg stæin.»

Brate översätter: »... och Árkæll och Góe de gjorde här tingsplats. Större minnesmärken skola ej varda än Ulfs söner till minne reste, kloke svenner, åt sin fader. — Reste stenar många stafvar(?), den stora högen till minnesmärke och låta för Gyrid i sorgen nämnas att de uppkastade en hög öfver honom. Gunnar högg stenen.»

I noterna behandlas ingående vissa av inskriftens ordformer. *iar* anser Brate vara »fsv. *hiar, hier*, fg. *hier*», vilka utvecklats »medels brytning och apokope af en form **hera*, som återfinnes i fht. *hera*, t. *her*». Denna förklaring av diftongens uppkomst upptages och utföres av A. Kock (*Svensk ljudhistoria* 3, s. 224 f., *Umlaut und Brechung*, s. 251 f.). Mot Brates och Kocks uppfattning ha senare opponerat sig Emil Olson (*Östgötalagens 1300-talsfragment*, 1911, s. XLIII) och utförligast Bengt Hesselman (*Ordgeografi och språkhistoria*, 1936, s. 149 f.). Den senare visar i sin uppsats, »att den östliga fornsvenskan under en viss tidsperiod (birkasvenskan) hade samma diftongering av *e*² till *ia*, *ie* som fornhögtyskan, fornvästsaxiskan och fornholländskan. Denna diftongering av urn. *e*² till *ia* i det språk, som Hesselman kallar »*hiar*-språket» (s. 158) är »säkert

en av de äldsta östnordiska novationerna». — Suppleringen av [m]umu och gær[ðu, sniall]ir i U 225 har Brate infört efter C. Säve och Bugge. — Mot Bugges, ovan s. 364 citerade förslag att läsa **stafuan** på U 226 som *staf hávan* invänder Brate, att »på den i och med detta förslag antagna beteckningen **fu** för *v*-ljud finnas mycket få ex.» Då därtill kommer, att fsv. icke har dylika former af ordet 'hög', anser Brate, att »Bugges förklaring icke kan vara riktig». För sin del anser han det tänkbart »att läsa **staf ú-van*, isl. *staf ú-fán* 'många stafvar'. Runan **u** togs då dubbel i bet. *uv* och formen vore att likställa med t. ex. **kaitluastr** L. 142, **sihuastr** L. 235 o. s. v. Jfr Bugges förklaring af *ovormaghi*, *Tidskr. f. fil.* n. r. III, 267 f.» Som parallell anför Brate Fyrby-stenens delvis likartade inskrift (Sö 56), »under förutsättning att de första runorna äro att tolka såsom **uk**». — Om den senare delen av U 226 framhåller Brate, att den »är synnerligen svår att utgrunda» och att den ännu torde »trotsa mångt tydningsförsök». Han anmärker mot C. Säves tolkningsförslag, att om ristaren med **kyripi** åsyftat pret. av göra, så »kan ej 'kase (el. hög)' vara rätt, och omvänt, ty dessa allitterera tydligen med hvarandra». Dessutom borde verbet stå i plur., »emedan hela den föregående inskriften tyder på pluralis». Brate föredrager därför att fatta **kyripi** som ett i flera runinskrifter styrkt kvinnonamn Gyrid, och detta antager han »vara namnet på den aflidne Ulfs enka» i dat. sg. Icke heller en sådan tolkning fyller emellertid allitterationskravet, och därför frågar Brate: »skulle namnet vara Gyrid, men uddljudet genom sandhi med utljudet i det föreg. *ok* hafva blifvit klanglöst och kunna allitterera med *k*-?» — I runföljden 138—148 kan man »kanske genom att läsa **kasat · uirfb(u)** som Bure och Aschaneus få en passande mening, isl. *kps at hverfðu* 'att de uppkastade en hög (öfver honom)'.» — De därpå följande runorna (148—157, »**ufonikrati**») anser Brate vara »väsentligen riktigt» tolkade av Bugge. Brate »skulle blott vilja fatta sista delen såsom isl. *í gráti* 'i gråt' och således utelemna *é, ei* 'alltid'. Formelt vore C. Säves *í grandí* lika möjligt, men betydelsen af detta ord 'a hurt, injury, ruin, evil doing, guile', Oxf., passar ej rätt här.» — Till slut påpekar Brate, att »blott första inskriftens början är på prosa. Det övriga har metrisk form.»

I ett (odaterat) brev till Brate, skrivet »I anledning af Correcturen af Ark 5 og 6» av *Runverser*, meddelar Bugge sin medarbetare följande: »Deres nye Forklaring *kas at hverfðu*, tør jeg ikke tiltræde, fordi **küripi** synes mig at kræve, at **kas** skal udtales med *g*, ikke med *k*.» — Detta är utgångspunkten för den tolkning som Bugge sedan lämnar i *Runverser*. Runorna 130—167 transkriberar han:

»*ok Gýríði*
gass at veri þó
of ann í gráti
getit láta.

Detta översattes: »ogsaa Gyrid var dog glad i sin Mand; de sige, at hun nævner ham i Graad». I likhet med Brate uppfattar sålunda Bugge **kyripi** som dat. av *Gýriðr*; det är »Navnet paa Ulvs Enke». De följande orden, runorna 138—148, tolkar han däremot helt olika: »**kas**, udtalt *gass*, Præteritum af Verbet *getas*». Bugge anför som en skrivningsparallell Gutalagens *gies* för *giets* och påpekar att uttrycket *mér gezt at einhverju* förekommer i fno. och fsv. **uiri** uppfattar Bugge som dat. av *verr*, »Ægtemand» och »**pu** som *þó* eller *ðó* 'dog'. Jeg forstaar dette saaledes: Uagtet det er Sønnerne som har reist Ulvs Mindesmærke, og ikke hans Enke Gyrid, saa var dog ogsaa Gyrid glad i Ulv.» Vad placeringen av ordet beträffar, är han »meget tvivlsom, om **pu** skal forbindes med det foregaaende eller det följande, og om den metriske Opfatning». I **uf** ser Bugge prep. *of*, som här styr **on** = **hann**. I **krati** uppfattar han nu på samma sätt som Brate, och i tolkningen av **kiatit** som part. pret. av *geta* 'omtala' ansluter han sig till denne och till Säve. Vad slutligen **lata** beträffar, uppfattar han det som *láta*, »de sige». »Saa bruges *láta*

i Oldnorsk, hvor det i denne Betydning kan forbindes med Acc. c. Inf. Ogsaa sv. *låta* kan betyde 'ytte'. I denne Betydning forekommer det i Glsv. med Acc. c. Inf., naar Subjects-accusativen er det reflexive Pronomen, f. Ex. Cod. Bur. *læt sik* (sagde sig) *uara bestan georgii ven.* »Til **kiatit** maa underforstaaes *vera*». — I metriskt avseende är versen *gjatit låta* »ikke regelret, da förste Stavelse er kort.» Även andra inskrifter ha emellertid, som Bugge påpekar, samma oregelbundenhet. Det förslag han framställer för att avlägsna oregelbundenheten — att läsa *i* i **krati** två gånger och uppfatta det senare som *æi* = alltid — synes, som han själv framhåller, »unödvendigt».

Stephens tolkning (i *ONRM* 3) av detta parti avvisas med bestämdhet; den »innehåller en Række af Feil. Vi faa her to Gange Stavrim, som ikke er Stavrim! thi Ord, som har *k* i Fremlyd, kan ikke danne Allitteration med Ord, som har *g* i Fremlyd. Der nævnes i det foregaaende ingen enkelt Person som Subject, saa at 'han gjorde' her er meningsløst. Et Navn **uiri-puf** har ikke tilstrækkelig Støtte, og L. 449 viser, at Mindesmærket er reist over Ulv. Navnet paa Kreta udtaltes af Grækerne selv i Middelalderen med Vokalen *i* og i Lighed dermed kaldtes Øen af Nordmændene *Krít*. En Navneform **krati** (Dativ) for Kreta har ingen Støtte. *gáta*, vogte, heder i Participium *gátt*, der ikke kan blive til **kiatit**. Mindre Betæneligheder ved Stephens's utilstedelige Forklaring forbigaar jeg.»

Den andra stora svårigheten i U 226, runföljden 101—109 (**uk staf uan**) diskuteras också ingående. Att börja med anser Bugge det vara säkert, att »**staf** er Object for **ristu**» och anför paralleller från andra runinskrifter. Det återstår då att tolka **uan**. Stephens' översättning *vann* avvisas av den grund, att en verbform i sing. är omöjlig, »da der intet Entalssubject findes; kun ved at gjøre Vold paa Sproget faar Stephens **uk in mikla** til et saadant». Mot Brates förslag (i *Runverser*) att tolka ordet som *úfán* invänder Bugge, »at *f* i Begyndelsen af andet Sammensætningsled neppe gaar over til *v*, uden hvor Bevidstheden om andet Leds Oprindelse er tabt, men dette kan neppe være sandsynligt ved *úfár*. Desuden taler fra Meningens Side Entallet **staf** i L. 2010 og L. 935 mod denne Formodning.» Han överger här även sin egen, i *UFT* framlagda uppfattning, att **stafuan** skulle vara en förkortad skrivning för **staf afuan** = *staf hávan* »skönt **ha-** som förste Led i Navne viser, at Svensk engang har havt Adjectivstammen *há-* 'höi'. I stället förmodar han nu, att **uan** är en »Skrivemaade for **hufan**. Fremlydens *h* mangler paa samme Maade i det følgende Ord **uk**, hvis dette er = *haug*. **uan** for **uuan**, saa at den Lyd, der sædvanlig betegnes ved *f*, her er betegnet ved *u*.» Bugge hänvisar till skrivningen **ulueþin** = *Ulfheðinn* i den sena inskriften på stenen i Långtora kyrkgolv (D 1:108). »**staf uan** skulde da være *staf hófan* (for *háfan*) 'en anseelig Stav'.» En tolkning av **uan** som *ofan* »oventil», »ovenfor», skulle enligt hans mening, »ogsaa af metriske Grunde», vara mindre trolig. — Bugge ansluter sig slutligen till tolkningen av **uk in mikla** som *haug inn mikla*, »thi ogsaa i andre kristelige uplandske Indskrifter (L. 411, L. 654) nævnes det, at der er reist Sten og gjort Haug efter den Døde. Man maa da antage et Zeugma, thi man kan neppe paavise Udtrykket *ræisa haug*. **uk**, *haug*, et Ord, der oprindelig har *h* i Fremlyd, dauner her Allitteration med **iartiknum**, et Ord med vokalsk Fremlyd.»

I sin berättelse till VHA Akad. »om en resa sommaren 1900 för undersökning och afbildning af runinskrifter i Södermanland (Södertörn) och Västmanland» nämner Brate, att han den 2 september hade gjort »en utfärd till Vallentuna» och då undersökt och avbildat de båda Bällsta-stenarna, »hvilkas undersökning länge synt mig önskelig». Om hans läsning se ovan s. 350, 352. —

I anteckningarna från resan behandlar han Bugges i *Runverser* framlagda tolkning av **uan** som *hófan*, ett förslag, som Brate finner mycket tilltalande; »man kan antaga, att **f** blifvit af-glömdt liksom **t** i **pikstap** på den andra Bällstad-stenen, ehuru det där tillsatts ofvan raden». — Brate läser ju runan 146 i som **f**, och redan med denna läsning måste Bugges tolkning av inskriftens slut falla, men den »förefaller dessförutom betänkelig genom sitt 'dock'» [se Bugges

ovan s. 366 anförda översättning]. Bugges tankegång »synes icke rätt förenlig med runinskrifternas stil, som blott antydningssvis bruka tala om de efterlevandes känslor», varvid Brate som exempel hänvisar till Sund-stenen, Sö 318. »Ett på *-þu* slutande ord vill man dock gärna tänka sig som ett pret. 3 pl., då idel sådana föregå», och då runan 146 i enligt Brates mening sannolikt bör läsas som **f**, »så finnes näppeligen annan möjlighet än pret. af verbet isl. *hverfa* (*fð*), '1) sætte noget (*e-u*) i en saadan Stilling at det danner en Ring om noget (*um e-t*) eller omgiver det som en Bue, 2) vende noget (*e-t*) i en vis Retning', hvilket verb redan i *Runverser* s. 95 af mig föreslagits. Till detta *hverfðu* är **kas** uppenbarligen object, men isl. *kps* 'jordhög' såsom jag sökt tyda **kas** *Runverser* s. 95 passar icke rätt som object till *hverfa* och högens uppkastande har inskriften redan nämnt och upprepar därför sannolikt icke. Tvärtom väntar man just något nytt led af minnesmärket efter Ulf, sedan inskriften förut nämnt stenarna, 'staf' och högen. Hvad 'staf' betecknar, är visserligen icke klart, men då *staver* eljes betyder 'stör', ligger väl närmast att tänka på någon hägnad af trä, som snart förgåtts. Däremot synes **staf** svårigen kunna afse den stensättning af små stenar, som enligt B. 54 utgör en mycket framträdande del af minnesmärket, ty skulle *staf* brukas om stenar, borde det väl vara om höga, spetsiga, smala. Jag har tänkt mig möjligheten, att **kas** betecknade dessa rader af små stenar och vore pl. *gæs* 'gäss', hvars uddljudande *g*- fyller allitterationens kraf; stenarne kunde hafva kallats 'gäss', emedan de följde på hvarandra i en rad som gässen gå. Ack. *gæs* hänvisar på den andra betydelsen af *hverfa* 'vende noget (*e-t*) i en vis Retning' och därtill passar prep. *of* 'over, hvor der er Tale om en Bevægelse henover noget som derunder passerer'; *of hann* syftar då på högen vid hvars fot stensättningen fanns; då B. 54 icke visar någon hög har denna kanske icke varit så stor som man efter inskriftens uttryck skulle förmoda. Tydningen af inskriftens slut vore sålunda: *ok Gýrði, gæs at hverfðu of hann, i grāti giatit lāta* (konstr. se Fr² 422 b) 'och för Gyrid nämna de i hennes sorg, att de läto gäs-stenar vandra öfver den'.

I en artikel i *Upsala Nya Tidning* 1/9 1905, med anledning av att inskriften på baksidan av U 212 tidigare samma år hade upptäckts, kommer v. Friesen också in på Bällsta-stenarnas inskrifter. »Vid det närbelägna Bällsta förekommer nämligen ett par högst märkliga stenar, hvilkas sammanhängande inskrift omtalar, att tre bröder till minne af sin fader Ulf läto på platsen göra en 'tingstad'. Härmed åsyftas tydligen en präktig fyrkantig stensättning, som ligger omedelbart intill runstenarna och jämte dessa, en reslig (trä-)pelare och en uppkastad grafhög skulle för eftervärlden vittna om Ulfs mandom och sonliga(!) pietet på ett sätt, som ej någonsin skulle öfverträffas:

'vårdar större.
varda ej skola
än Ulfs söner,
de svenner gode,
till åtanke gjort
af ärad fader.'

Tingstad», fortsätter v. Friesen, »har sålunda också betydelsen af 'stensättning' af viss form, som erinrade om det inhägnade, fredlysta tingsställets.»

I andra bandet av *Uppland, Skildring af land och folk* trycktes 1908 v. Friesens betydelsefulla arbete *Upplands runstenar* (s. 449 f.). Där behandlar han, på s. 465 f., relativt utförligt de båda Bällsta-inskrifterna. Sedan han konstaterat, att oornamenterade stenar utgöra »den ålderdomligaste gruppen af de med danska runor ristade» stenarna, tillfogar han, »att ristningar, som i hufvudsak tillhöra» denna grupp, stundom kunna »visa ansatser till ornamentik, hvilken de tydligen lånat från redan existerande, rikare utstyrda stenar. Ett godt exempel härpå erbjuder den ena af Bällstastenarna, hvilka ha samma fortlöpande inskrift.» Denna återges, där-

för att »den är synnerligen originell och visar i språkets behandling en konstmässighet som ristningen saknar, detta i bjärt motsats till det stora flertalet uppländska runstenar». Därefter påpekar v. Friesen: »Snedt öfver sjön på Skålhamravikens västra strand, stå vid Ryssbyle tvenne stenar resta öfver samme Ulf. Den ena af dem är märkelig, ty den visar att Ulf i Skålhamra var genom giftermål befryndad med Ulf i Borresta.¹ Det är för öfrigt utmärkande för denna grupp af ristningar, att inskrifterna i regeln äro mer gifvande både i form och innehåll än hvad de senare blifva, då schablonen blifvit normgifvande för stiliseringen och inskriftens utsmyckning undanträngt fornyrdislaget.» Om v. Friesens läsning av inskrifterna se ovan s. 350, 352. Vad tolkningen angår, må först märkas, att inskriften U 225 kompletteras på tre ställen: före 1 **u** insätter v. Friesen mansnamnet [**ulfkil**?], vilket han, dock utan att någonstädes i tryck uttala en sådan åsikt, menar vara namnet på Ulfs äldste son, densamme som lät hugga Risbyle-stenen, U 161. Efter 31 **p** tillägger han [**pina · m**], och efter 72 **r** [**pu · kup**]. Inskriften översättes: »Ulfkel(?), Arnkel och Gye iordningställde här denna samlingsplats (tingsställe).

Vårdar aldrig	Så stenar de reste
varda större	som stång högan
än eftermälet	och väldig hög
Ulfs söner,	till vårdtecken.
de svenner gode,	Också Gyrid
gjort sin fader:	älskade maken:
	i tårar skall hon
	tänka på honom.»

Hur v. Friesen i detalj vid denna tidpunkt uppfattar inskriften, klargöres av uppsatsen *Om de uppländska runstenarnas och Upplandslagens språk*, som också ingår i *Uppland* 2. På s. 493 f. återger nämligen v. Friesen bl. a. Bällsta-inskrifterna, »omskrifna med en noggrannare ljudbeteckning än den runskriften ger». Den »ljutrognare omskrifningen» har följande utseende (s. 493 f.):

»Ulfkell ok Ar(n)kell ok Gýi þeir gærðu (h)ēr þingstað þenna.
Munu eighi mæri / mēirī uerða, / þan Ulfs synir / æftir gærðu, / gōðir suðingar / at sinn faður /.

Rēistu steina / ok staf (h)āuan / ok (h)ōugh enn mikla / at iartēiknum / Ok Gýriði / gaz at ueri: / þy man ī grāti / getit lāta /.» — I runföljden **staf uan** räknar v. Friesen med att ett **a** har uteglömts mellan **f** och **u** (**staf****a****uan**). I följande rad inskjuter han ett **uk** (**uk · <uk> inmikla ·**). Både i **a****uan** och i **uk** föreligga enligt v. Friesen exempel på det i dessa trakter vanliga **h**-bortfallet. **kasat uiri** uppfattas på samma sätt som Bugge föreslagit. Detta framgår för övrigt också av uppsatsen *Historiska runinskrifter*, som följande år (1909) trycktes i *Fornvännen*. Vid behandlingen av Yttergårde-stenen, U 344, omnämnas nämligen Bällsta-stenarna i följande sammanhang: »**pis** bör upplösas **pit is** (den som) . . . , jfr de samtida Bällsta-stenarnas **kasat** = *gats at fann behag i*» (a. a. s. 58).

I *Upplands runstenar* (1913), som »i sina hufvuddrag» är samma arbete som det i *Uppland* tryckta, har v. Friesen på två av de svåra punkterna ändrat uppfattning. (Dessutom uttrycker han sig nu försiktigare angående identiteten mellan den Ulf som nämnes på U 225 och Ulf i Skålhamra. Nu heter det, att de två Ryssbyle-stenarna äro »ägnade en Ulf, som troligen är samme man som Bällsta-stenarnas Ulf» (s. 30).) Den nya tolkningen grundar sig icke på någon ny läsning; även kompletteringarna äro desamma som i den äldre upplagan. I *Upplands runstenar* (1913) översätter v. Friesen inskriften både till fornisl. och nusvenska: »Ulfkel(?), Arnkel och Gye iordningställde här detta tingsställe (samlingsplats).

¹ Se härom närmare ovan U 161, s. 240.

<i>Munu eige merki</i>	<i>Reistu steina</i>
<i>meire verða</i>	<i>ok staf unnu</i>
<i>en Ulf's synir</i>	<i>auk enn mikla</i>
<i>eptir gerðu</i>	<i>at iarteinum.</i>
<i>góðir sveinar</i>	<i>Auk Gýriði</i>
<i>at sinn faður.</i>	<i>gask at veri;</i>
	<i>því mun í gráti</i>
	<i>getit láta.</i>

Större minnes-	De stenar satte;
märken ingen	den stora stängen
egnas än det	de rest därhos
Ulf's söner,	till hederstecken.
gode svenner,	Också Gyrid
gåfvo fadern.	älskade maken:
	i tårar skall hon
	tänka på honom.»

»Såsom framgår af denna inskrift», fortsätter v. Friesen, »sörjde man för bevarandet af de bortgångnas minne icke blott genom att resa stenar och genom att efter en vid denna tid i Sverige ny sed förse dem med en runinskrift. Man ordnade stundom vid grafvårdarna också som här en samlingsplats och reste en stång, hvilken åtminstone ett par århundraden tidigare plägade bära den afidnes och sveakonungarnas namn.»

Det framgår av det ovanstående, att v. Friesen nu i runföljden 101—118, **uk staf uan uk**^{105 110} **in mikla**, läser 110 **u** två gånger och sålunda där får ett verb i pret. plur. **uanu** = *unnu*. Vidare¹¹⁵ uppfattar han det senare **uk** som adv. med betydelsen 'också'.

I *Svenska runristare* (1925) offentliggjorde Brate sin ovan omnämnda läsning av år 1900. Han skriver: »Endast **f** i **uirfpu** är otydligt, och då sålunda tydningen synes lättare, må jag här dröja något vid densamma.» Brate uppger sedan, att runan uppfattats som **f** av Bureus och Aschaneus, medan den i *Bautil* och hos Dybeck återges som **i**; Celsius läser den som **a**; »av mig anses **f** sannolikast, av O. v. Friesen **i**. Pret. **uirfpu** kan ej gärna vara annat än en motsvarighet med utelämnat *h-* till fvn. *hverfa*.» **Kas** anser Brate nu endast kunna vara »en fsv. motsvarighet till fvn. *kps* 'Dyng', som bl. a. ock brukas om gravhög och här utgör variation av **uk** 'hög'.» Här har Brate sålunda övergivit den tolkning, som han föreslår i sina anteckningar år 1900. Den gör ju också intryck av att ha tillkommit i hastigheten (se ovan s. 368). **uan** tolkar Brate på samma sätt som tidigare i anslutning till Bugge (se ovan s. 367); i motsats till denne räknar Brate ju med, att en runa har överhoppats mellan **u** och **a**. Han tillägger nu möjligheten, att den utelämnade runan också kunde vara ett **k**, vilket »skulle giva **høg**han 'hög'». Enligt denna uppfattning tolkas U 226 på följande sätt:

» <i>Rēstu stēna</i>	De reste stenar
<i>ok staf hōfan (hōghan),</i>	och en väldig stav,
<i>hōgh en mikla</i>	den stora högen
<i>at iartegnum,</i>	till minnesmärke
<i>ok Gyridhi</i>	och för Gyrid,
<i>kas at hværfdhu</i>	att hög de uppkastade
<i>of han, i grati</i>	över honom, i sorgen
<i>giatit lata.</i>	de nämnas låta.»

Av v. Friesens översättning citeras endast slutet; den är enligt Brate gjord »i huvudsaklig anslutning till Bugges översättning i *Runverser*».

I *Runorna* (1933) behandlar icke v. Friesen dessa inskrifter. De omnämns endast i förbigående ett par gånger. På ett ställe (s. 170) omtalas t. ex., att »Bällsta-stenarna (B. 52—54) tala om stenar och en hög stolpe».

I uppsatsen *Tingfjäl och bäsing* (i: *Fornvännen* 1938) citerar A. Nordén U 225, men om U 226 säges endast: »Den andra av de vid tingsplatsen resta runstenarna är åtskilligt mångtydig och svårläst, men meningen synes vara, att ej blott sönerna utan även hustrun rest minnesmärken efter den döde: en runsten, en stång, en präktig hög.» I uppsatsen, som behandlar tingsplatsernas utseende, hävdar förf., att *bäsing* »var den typ av mindre, med fyrkantig stenram försedd tingsplats-inhägnad, varpå ett prov föreligger i Arkils tingstad».

Ristningarna på de båda Bällsta-stenarna äro i huvudsak komponerade på samma sätt. De bestå av två inskriftsband, sammanhållna av koppel. På U 226 äro inskriftsbandens ändar utbildade till huvud och stjärt i ormkroppar. Hur inskriftsbandet på U 225 har avslutats nedtill är ovisst, då nedre delen av ristningen är skadad. Möjligen ha alla de fyra nedhängande ändarna slutat blint, utan ornamentalt utsmyckning. Men tänkbart är också, att de båda inre banden nedtill varit förenade i en båge och att sålunda inskriftsbandet i sin helhet haft samma form som på U 336, sannolikt utförd av samme ristare. Härpå kan möjligen tyda, att de inre banden äro svagt bågformigt böjda. På mitten av stenen, mellan de inre inskriftsbanden, finnes ett litet och enkelt kors.

De båda stenarnas inskrifter bilda ett sammanhängande helt. Tillsammans utgöra de en av de längsta runinskrifterna i Uppland, med ursprungligen inemot 200 runor. U 226 börjar med ett verb, 91—95 **ristu** 'reste', vartill subjektet måste underförstås från det föregående. Denna inskrift utgör alltså en fortsättning, och U 225 skall läsas först.

Inskriften på U 225 börjar på vanligt sätt med att omtala de män, som ha låtit utföra minnesmärket. Tyvärr är denna första mening, runorna 1—31, defekt både i början och slutet. Framför 1—2 **uk**, som utan tvivel är ett *ok* 'och', har stått ett namn. Lyckligtvis kan detta med säkerhet fastställas med hjälp av Risbyle-stenen U 160 **ulfkítill · uk · kui uk + uni + þir × litu · rhisa × stin þina · iftir · ulf · fapúr · sin · kuþan**. Sönerna Ulvkel, Gye och Une ha låtit resa denna sten till minne av sin fader Ulv. Han bodde, säges det, i Skálhamra. Ulvkel nämnes också på Skálby-stenen U 100, som hans moder Gyrid och hans broder Gye ha låtit resa över honom. Bällsta-stenarna äro resta av »Ulvs söner» till minne av deras fader och av Gyrid efter sin man. Det kan sålunda icke råda något tvivel om att — såsom v. Friesen först har påpekat — den Ulv, till vars minne Bällsta-stenarna äro resta, är densamme som Risbyle-stenarnas Ulv i Skálhamra. Av Ulvssönerna förekommer Gye i de tre inskrifterna vid Bällsta (U 225), vid Risbyle (U 160) och vid Skálby (U 100). Une nämnes endast på Risbyle-stenen och Arnkel endast på Bällsta-stenen. Ulvkel var tydligen den äldste av sönerna; han nämnes först på Risbyle-stenen, och utan tvivel är det hans namn, som har stått i början av Bällsta-inskriften.

Även i slutet av inskriftsbandet på v. sidan fattas några runor. Möjligen har efter 25—31 **pikstaþ** endast följt ett pronomen **þina: þæin gærðu hiar þingstað** [**þenna**]. Den första meningen har i varje fall icke, såsom vanligen brukar vara fallet, meddelat namnet på den, över vilken minnesmärket är rest. Där har i stället omtalats, att »[Ulvkel] och Arnkel och Gye de gjorde här [denna] tingsplats».

Den övriga delen av inskriften — om man bortser från de tre sista orden 168—178 **kunar ik stin** —, alltså runorna 32—167, har poetisk form. Den består av sju verspar i fornyrdeslag,

tre helmingar, varav den första innehåller tre verspar och de båda andra bilda en helstrof. Denna står på stenen U 226.

Framför 32—34 **unu** har funnits ett **m**, och med ordet **[m]unu** har senare delen av inskriften U 225, i h. slingan, börjat. Runföljden 32—90 **[m]unu · iki · mirki · mairi · uirpa · pan · ulfs · sunir · iftir · kir ... ir · suinar · at · sin · faþur** påminner om U 69 **munu × iki × mirki × miri × uirpa × mupir × karpi × iftir × sun × sin × ainika** »skola icke större minnesvårdar bliva till [än] moder gjorde efter sin ende son», i viss mån också om U 323 **suenar karpu × at × sin × faþur × mo × igi × brutar × kuml × betra × uerpa** och Sm 16 **reispu · þeir · sueinar · iftir sin · faþur · kubl keni · likt · [iftir · kala · taupan**. Det är en känd formel, som inskriftsförfattaren har använt, men han har omformat slutet till ett verspar i fornyrdeslag. 70—72 **kir** skall suppleras **kir[pu]** 'gjorde'. 73—74 **ir** är slutet av ett adjektiv i nom. pl. mask., attribut till **suinar**: **[kup]ir** (v. Friesen) eller **[snial]ir** (Säve, Brate). För det senare kunde tala, att det allittererar med **suinar** och **sin**. Men nödvändigt är det ingalunda, då två allitterationsord i versparet är tillräckligt. Då **sin** är framförställt, är det mera framhävt och kan därför bära allitteration. Jfr U 323 **suenar karpu × at × sin × faþur**. För att få in *Ulf's synir* i versen, har författaren måst upplösa uttrycket *gærðu at faður sinn* i två led: *æftir gærðu ... at sinn faður*, där *æftir* står adverbialt 'efter (honom), till minne (av honom)'. Och genom att så lägga in en variation av subjektet *Ulf's synir*, nämligen *sniallir* (eller: *goðir*) *svæinar*, har han fått versen färdig.

35—37 **iki** kan formellt sett återge *æigi* 'ej', *ækki* 'icke' eller *ængi* nom. pl. neutr. 'inga'. *ækki* som negerande satsadverb är knappast styrkt för runsvensk tid och är icke sannolikt i detta fall, då det står omedelbart framför substantivet *mærki*, som är plural. I valet mellan *æigi* 'ej' och *ængi* 'inga' är det första sannolikast, då ordet är metriskt obetonat och därför snarast är ett satsadverb, icke ett attribut till *mærki*.

I den första helmingen på U 226 äro allitterationsorden i första versparet klara: **stina** och **staf**. I andra versparet måste **at · iartiknum** utgöra den jämna versen; det är sålunda stavelsen *iar-* i *iartignum* som bär allitteration. Allitterationen är vokalisk och måste följaktligen sökas i 110—111 **uk**. Detta kan då knappast vara ordet (ack.) *haug* 'hög', såsom Säve, Brate och Bugge mena. Även om man räknar med uppländskt *h*-bortfall, är det dock knappast troligt, att ett sådant ord kunnat allitterera vokaliskt, då man länge torde ha bevarat känslan för den äldre formen vid ett pregnant uttal, såsom i vers. (Den parallell, som Bugge anför från inskriften L 81 Västerby, Ålands sn, är ännu mer tvivelaktig.) Därtill kommer, att **uk · in · mikla** *haug inn mikla* skulle bli objekt till **ristu** 'reste', men det är avgjort osannolikt, att ristaren skulle ha tillåtit sig detta uttryck. Verbet *ræisa* 'resa', som passar bra till objekten *stæina* och *staf*, torde däremot knappast ha använts om *haug inn mikla*. Jfr »göra hög» U 135 och 269. Bugge har givetvis observerat svårigheten men anser, att »man maa da antage et Zeugma, thi man kan neppe paavise Udtrykket *ræisa haug*». Detta är emellertid icke rimligt. Det återstår då knappast annat än att med v. Friesen i 110—111 **uk** se ett betonat *ok*, *auk* 'också'.

Detta återverkar givetvis på uppfattningen av 107—109 **uan**, som är tolkningens största krux. Det har uppfattats på flera olika sätt. De äldsta tolkarna se däri den andra stavelsen av prepositionen *ovan*: 107—118 **uan · uk · in · mikla** »ovan Og den store». Stephens uppfattar **uan** som pret. sg. av verbet *vinna* och översätter det 'wrought, made'. Säve tolkar det på samma sätt men undgår svårigheten med den singulära formen genom att göra **staf** till ett mansnamn i nominativ: »Staf(?) byggde». Bugge (*UFT* h. 3, 1873) läser **staf** **[af]uan**, vilket skulle motsvara ett isl. *staf hávan*, »en hög stav». Brate föreslår i *Runverser* tolkningen **staf ú-van*, isl. *staf ú-fán*, »många stavar». I samma arbete överger Bugge sitt tidigare förslag; i stället förmodar han, att **uan** är »en Skrivemaade for **hufan**». Detta uppfattar han som (*staf*) *hófán*, »en anseelig Stav». Till detta förslag har Brate senare (1900) anslutit sig. I *Svenska runristare* (1925) finner Brate det möjligt, att den utelämnade runan också kunde vara ett **k**, vilket »skulle giva *høgħan*

'hög'. v. Friesen uppfattar först (1908) **uan** som adj. 'hög', men överger senare (1913) denna tolkning. Då ser han däri pret. pl. av verbet *vinna*. — Det ligger onekligen närmast till hands att i 107—109 **uan** söka ett adjektiv i ack. sg. mask. på *-an*, attribut till det föregående 103—106 **staf**. Men om 110—111 **uk** icke kan vara substantiv, tvingas man till att söka huvudordet för adjektivet 112—118 **in · mikla** i 103—106 **staf**. I så fall måste 107—109 **uan** innehålla en verbform. Detta ger i och för sig också god mening och går mycket väl in i den metrisk formen. Ordställningen blir kiastisk, men detta är mycket vanligt i fornnordisk poesi och prosa. Versen fordrar här ett långstavigt ord.

*Ræistu stæina ok staf uan
ok inn mikla at iartegnum.*

v. Friesen har aldrig angivit, hur han har uppfattat **uan** som pret. pl. *unnu*. Det finns emellertid knappast någon annan möjlighet än att antaga felristning. Måhända skulle ändelsens *-u* kunna sökas i den följande runan 110 **u** som (trots skiljetecknet) skulle läsas två gånger. Men 108 **a** blir i varje fall ett fel.

Runföljden 130—146 **uk kuripi · kas at · uiri** har också föranlett ett flertal tolkningsförslag. Allitterationerna äro här tydliga, liksom i det följande versparet 147—167 **þu mon i krati · kiatit lata**. Man kan först i 132—137 **kuripi** urskilja kvinnonamnet (dat. ack.) *Gyriði*, namnet på Ulvs i Skálhamra maka. Den i huvudsak riktiga tolkningen framlades först av Bugge (i *Runverser*): *ok Gyriði gats at veri*, vilket han översatte: »ogsaa Gyrid var dog glad i sin Mand». Samma uppfattning har v. Friesen (i *Uppland*, 1908 och i *Upplands runstenar*, 1913): »Också Gyrid älskade maken».¹ Den konstruktion det här gäller — isl. *mér getsk at e-u* — är väl känd från fornspråken. Jfr t. ex. från isl. uttrycken *því at mér getsk vel at þér* 'ty jag tycker bra om dig', *ef þú fengir mér konu þá er mér gætisk at* 'om du gäve mig en hustru, som jag kunde tycka om', *lát þér at góðo getit* 'låt det goda behaga dig' (Hávamál 128). I fornsvenskan är uttrycket väl belagt i betydelsen 'behaga, tycka om', t. ex. *giäz eig barnä faþernis frændum at* 'äro ej barnens fädernefränder tillfreds därmed' (VgL II), *Oc gudhi gatz wäl at hans offer, gatz gudhi wäl at swa giordho* (Pentatevckparafrasen). Att det emellertid redan på 1400-talet har verkat föråldrat, åtminstone för den som har gett *Själens tröst* dess svenska form, torde framgå av att uttrycket där har utbytt mot: *Oc hans offir thäktis mykyt gudhy* (I. Thorén, *Studier över Själens tröst*, 1942, s. 149). — 138—140 **kas** återger väl uttalet *gass* med assimilation av *ts*; jfr det vanliga **kus** för *Guðs*. 143—146 **uiri** är dat. av *verr*, m. 'man, make', ett poetiskt ord för det vanliga *bondi* 'man, make'.

Det förefaller, som om v. Friesen för det följande 147—167 **þu mon i krati · kiatit lata** hade träffat det rätta. Han är den förste som läser runan 149 som m. **þu** torde vara adverbet fsv. *þy*, isl. *því* 'därför'; **mon** är pres. sg. *man* av fsv. *mona* med betydelsen 'skola'. Formen *man* är belagd även i L 697 Kungs-Husby kyrka och den är vanlig i fornnorskan. **i krati** tolkar redan Bugge (i *UFT* 1873) och Brate (*Runverser*) riktigt: 'i gråt, i sorg'. Runföljden 158—167 **kiatit lata** tolkades av våra äldre runologer (bl. a. Peringskiöld) såsom »jätteländer», senare (Celsius, Brocman) som ett ortnamn. Redan Sæve är emellertid inne på rätt väg, då han med tvekan föreslår översättningen »låta ... omtalas». **kiatit** är pret. part. av verbet isl. *geta*, fsv. *gäta* i betydelsen 'omtala' (jfr *oc är hans e giättit at goðþo* VgL); sannolikt återger det uttalet *giätit* eller *gietit*,

¹ Brate, som läser på flera punkter annorlunda 130—167 **ug · kyripi · kas · at · uirþu · fon i krati · kiatit lata**, fast håller ännu i *Svenska runristare* (1925) sin tidigare (i *Runverser*) framlagda tolkning: *ok Gyridhi, kas at hværfdhu of han i grati, giatit lata* »och för Gyrid, att hög de uppkastade över honom, i sorgen de nämnas låta». Utom andra invändningar, som kunna göras, må framhållas, att Brate förlorar allitteration i det näst sista versparet.

med affricering av *g* framför *e* (ä). Som subjekt skall i sista satsen sannolikt underförstås *Gyriðr*: *þy man [hon] i grati lata [hans] getit [vera]*. En parallell erbjuder här återigen Nöbbeleinskriften Sm 16: *þy: mun · ko ... - m kitit · uerþa þy mun go[ðs manns u]m getit verða* »därför den gode icke skall glömmas». Bugge uppfattar *lata* som 3 pl. pres. ind. 'de säga': »de sige, at hun nævner ham i Graad».

Det är som bekant endast i sällsynta undantagsfall, som de efterlevandes sorg får uttryck i runinskrifterna, och Bällsta-inskrifterna göra därför också på den punkten ett högst personligt intryck; de bryta sig ur ramen för de uppländska inskrifternas vanliga formulering. Helt utan paralleller är dock icke uttrycket för sorg; se *Södermanlands runinskrifter*, Inledningen § 57, Sö 55 (s. 41 f., 375), *Danmarks Runeindskrifter* 1, sp. 921.

I Bällsta-inskrifterna förekomma fem namn; ursprungligen ha där funnits sex. Om *UlfR* i Skålhamra och hans släkt se U 161. Om namnet *Gyriðr* (av äldre *Guðfrīðr*, *Guðrīðr*) se U 77. Om *Gyi* se U 79. Inskrifternas *kui* uppfattas där (liksom tidigare av v. Friesen) som *Gyi*. Den möjligheten bör emellertid hållas öppen, att namnet kan vara ett *Kyi* (*Ky*). I Spånga sn, Uppland, finnes en gård Kista, vars namn äldst skrives *i kiisthom* 1424, *i kyssta* 1444; Kista i Sollentuna skrives *in kyistum* 1323 (*SD* 3, s. 578 orig.). I Spånga sn förekommer mansnamnet *kui* på en runsten (U 79). Det torde icke vara otänkbart, att det är detta namn som ingår som förled i ortnamnet. — *Arnkell* är ett tämligen sällsynt namn. Det är belagt på ännu en uppländsk runsten, U 357, sannolikt också (ehuru skadat) på en öländsk, Öl 29. Det finnes ej upptaget i Lundgrens och Brates samlingar från medeltiden. F. ö. är namnet visserligen känt från hela Norden, men endast i ett belägg från Island.

Inskriften U 225 meddelar, att Ulvs söner »här» ha gjort tingsplats. Tingsplatsen måste alltså ha funnits i runstenarnas omedelbara närhet. Alltsedan 1600-talet har också namnet »Arkels tingstad» varit fäst vid en fyrkantig stenkrets på några meters avstånd från U 225, avbildad i B 54 och 55. Benämningen är givetvis lärd, men detta hindrar icke, att den kan innehålla en riktig bedömning av fornminnet. En undersökning vore i hög grad önskvärd. Om »Arkels tingstad» se A. Nordén i *Fornvännen* 1938.

I närheten av fädernegården, vid Risbyle, ha Ulvs i Skålhamra söner rest en ståtlig runsten åt sin faders minne. Och vid den tingsplats, som de låtit utföra på andra sidan om Vallentunasjön, vid Bällsta, ha de ägnat honom en ännu ståtligare minnesvård. Det är påfallande, att Bällsta-stenarna sakna den kristna välönskan för den dödes själ, som annars brukar förekomma på samtida runstenar, och att den endast har ett obetydligt kors, under det att de kristna dragen äro starkt framträdande på Risbyle-stenarna: »Gud och Guds moder hjälpe hans ande och själ, förläne honom ljus och paradys.»

Vad bruket att resa stav till minne av den döde angår, omnämnes det i åtminstone tre andra runinskrifter: U 332, Sö 196 och på en år 1938 i Stora Rytterns kyrkoruin påträffad runsten. Se om denna S. B. F. Jansson, *Runstenen i Stora Rytterns kyrkoruin* (i: *Västmanlands Fornminnesförenings årsskrift* 1941—42; även ett kortare meddelande i *Fornvännen* 1942, s. 225 f.); där lämnas också en översikt av diskussionen om innebörden av uttrycket 'att resa stav'.

Den märklige ristaren av Bällsta-stenarna har hetat Gunnar. Detta är tyvärr den enda inskrift, som han har signerat. Förmodligen har han utfört flera, ehuru sannolikt icke alla de tidigare, s. k. oornamenterade runstenarna. Jfr E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 14 f. och O. von Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 29 f. Något egendomligt är slutligen, att han på U 226 uppger sig ha huggit »stenen» och icke »stenarna».